

Ніва

ТЫДНЁВІК
БЕЛАРУСАЎ
У ПОЛЬШЧЫ

<http://niva.iig.pl>
redakcja@niva.iig.pl

№ 52 (2485) Год XLVIII

Беласток, 28 снежня 2003 г.

Цана 2,00 зл.

На развітанне 2003 года

Яўген Мірановіч

Канец года заўсёды прымушае да нейкай рэфлексіі, заахвочвае глянуць назад і задумацца над сэнсам мінаючага часу. Шмат тых, якія з надзеяй віталі 2003 год, не дачакаліся яго заканчэння. Большасць у змаганні са штодзённымі праблемамі нават не заўважае як хутка ўцякаюць дні, месяцы і гады. Толькі калі сустракаем доўга нябачаных знаёмых, заўважаем як час адмяніў іх выгляд. Яны праўдападобна адчуваюць тое ж, пабачыўшы нашы паднішчаныя часам твары, выліненыя чэрапы ці павільныя рэшткі валасоў.

На свеце 2003 год прайшоў пад лозунгам працягу змагання з тэрарызмам. Пры нагодзе антытэрарыстычны лагер напаў на арабскую дзяржаву і ўстанавіў там акупацыйны рэжым. Для нас, грамадзян Польшчы, важнае тое, што ўпершыню войскі нашай краіны прынялі ўдзел у каланіяльнай вайне супраць краіны, якая нічым яе не справакавала. Чарговы раз прапаганда паказала, што можна апраўдаць кожную палітыку, якая з маральнага пункту гледжання выклікае сумненні нават большасці грамадзян. Тая большасць, аднак, маўчаннем адабрае агрэсію ў перакананні, што вядзе яна да вырашэння праблем у інтарэсе нацыі. Палітыкі амаль усіх палітычных лагераў паўтаралі, што ў інтарэсе палякаў — трымацца блізка Амерыкі.

Вайна з Іракам памяняла сітуацыю ў Еўропе. Большасць краін старога кантынента была супраць агрэсіі і акупацыі. Энтузіязм палякаў для амерыканскай палітыкі выклікаў здзіўленне. Пачаўся такім чынам у 2003 годзе працэс новага падзелу ў Еўропе, канчатковы вынік якога цяжка прадбачыць. Еўрапейская інтэграцыя, калі яна адбудзецца, будзе мець зусім іншы сэнс чым здавалася яшчэ на пачатку 2003 года. Разыходжанне інтарэсаў Польшчы і найбольш уплывовых еўрапейскіх краін асабліва было відаць пры канцы мінаючага года, калі палітычныя эліты святкавалі з нагоды беспаспяхова закончана канферэнцыі прэм'ер-міністраў Еўрасаюза ў справе канстытуцыйнага парадку на гэтай прасторы. Польшча накіравалася ў невядомы пакуль што напрамку, абы толькі не быў гэты шлях у эпоху рамантызму.

Ізвалёная на міжнародным форуме Рэспубліка Беларусь застыла ў сваіх намаганнях яднання з Расіяй. Усё паказвае, што гэты працэс не будзе мець хуткага заканчэння. Надта далёка разышліся ўжо інтарэсы Лукашэнкі і расійскіх палітычных элітаў. Нішто таксама не паказвае на перспектыву змен унутранай палітыкі Беларусі. Нягледзячы на [працяг 2]



Іаланта Грыгарук і Ян Карчэўскі з вучнямі, якія прэзентуюць новыя падручнікі

Новыя падручнікі

Нядаўна белліцэісты з Гайнаўкі і Бельска-Падляскага атрымалі новыя падручнікі па беларускай літаратуры і культуры „З васільковых крыніц” Іаланты Грыгарук і „Сучасная беларуская літаратура” Яна Карчэўскага, якімі будуць карыстацца ў другім і трэцім класе сярэдняй школы. Іх аўтары — настаўнікі Комплексу школ з дадатковым навучаннем беларускай мовы ў Гайнаўцы. Падручнікі выдала, за сродкі Міністэрства нацыянальнай адукацыі і спорту, фірма „Школьныя і педагогічныя выдавецтвы”. На вокладках падручнікаў красуюцца цікавыя графікі Малгажаты Дзмітрук. Усярэдзіне традыцыйны падзел літаратуры і многа класікі з XIX і XX стагоддзяў. Сярод сучасных твораў — тэксты „белавежцаў”. Разглядаецца таксама сённяшняе культурнае жыццё на Беласточчыне. Аналізаваць творы будуць дапамагаць літаратурна-крытычныя матэрыялы і пытанні.

— Падабаецца нам графічнае афармленне падручнікаў. Цікавы матэрыял аб сучасных беларускіх мерапрыемствах. Тэксты аб сённяшнім жыцці і сучасныя беларускія творы — нагода пераканацца, што беларуская літаратура не стаіць на месцы, але развіваецца, — мяркуюць вучні.

— Літаратурныя творы, гістарычныя матэрыялы і крытычна-літаратурныя тэксты падбіраў я, маючы на ўвазе новы экзамен на атэстат сталасці. Найлепш, калі вучні самі аналізуюць творы. Аднак трэба, каб яны ведалі таксама крытычную літаратуру. Стараўся я замяшчаць фатаграфіі пісьменнікаў і здымкі з Беласточчыны, але мае магчымасці былі абмежаваны. Мог я прапанаваць да 60 фатаграфій. Шкада толькі, што здымкі надта паменшаны і таму некаторыя страцілі сваю адукацыйную вартасць, — заяўляе настаўнік беларускай мовы Ян Карчэўскі. — Каб падрыхтаваць матэрыял, многа трэба было сядзець у біблі-

ятэцы. Найбольш я карыстаўся часопісамі і матэрыяламі, якія знаходзяцца ў бібліятэцы Беларускага музея. Уключаючы матэрыял пра Лявона Тарасэвіча і Сакрата Яновіча, хацеў я звярнуць увагу на сучасную беларускую культуру на Беласточчыне. Замяшчаючы матэрыялы пра „Бардаўскую восень” і іншыя сучасныя беларускія мерапрыемствы на Беласточчыне, хацеў зацікавіць ліцэістаў іх каранямі і сувязямі з беларускасцю. Пасля года працы з вучнямі можна будзе ацаніць, ці правільна падбраў я тэксты і пытанні. Праца настаўніка — гэта служба, а падручнік створаны дзеля той цудоўнай моладзі, якая яшчэ хоча вучыцца беларускай мове і літаратуры.

— Я многа ўвагі адваля фальклору, бо хацела паказаць адметнасці характэрныя для нашай тэрыторыі, — гаворыць Іаланта Грыгарук. — Пішучы падручнік я старалася, каб выклікаў ён пашану да беларушчыны. Паказала я суадносіны паміж польскай і беларускай культурамі і літаратурамі.

— Мы ўжо не вучні падставовых школ, што трэба нам упрыгожваць падручнікі вялікай колькасцю здымкаў. Добра, што ў падручніках ёсць матэрыял, які будзе патрэбны ў час экзамену на атэстат сталасці, — дабаўляе Эльвіра Пліс. — Сярод вялікіх твораў, якія мы раней разглядалі, у падручніках ёсць самыя важныя фрагменты. Цяпер разам з крытычнай літаратурай яны нам больш зразумелыя і будзем маглі выкарыстаць іх на ўроках.

Зараз у Гайнаўскім белліцэі ёсць аўдыё- і відэакасы з беларускімі праграмамі. Вучням паказваюць фільмы з фрагментамі пастановак літаратурных твораў. Белліцэісты пастаянна чытаюць „Ніву” і публікацыі ў „Часопісе”. Карыстаюцца творами надрукаванымі ў кніжках прывезеных з Беларусі. Апошнім часам у школу купляюць што раз больш кніжак з творами „белавежцаў”.

Аляксей МАРОЗ

Віншваем Вас
з Новым годам!

Ці можна рэфармаваць Беларусь?

2

Старшыня БНФ не бачыць магчымасці дэмакратызацыі і рэфармавання Беларусі пры цяперашняй уладзе. Але менталітэт грамадства мяняецца ў добры бок — 66% выбаршчыкаў галасавала б супраць трэцяга тэрміну Лукашэнкі. Большасць (таксама 66%) грамадства прагаласавала б за далучэнне да ЕС.

У пачуцці

патрачанага часу

4

Сёння пасляваенны тэрор часцей прадстаўляецца як змаганне з камунізмам, якога прапагандыстамі мелі быць беларусы. Калі вучоныя са зразуменнем ставяцца да праяваў звычайнага бандытызму, дапісваючы яму ідэйныя мэты, у мяне заўсёды складаецца ўражанне патрачанага часу на навуковую дзейнасць. Праўда пра польска-беларускія адносіны і так нікога не цікавіць.

Мы — ад усяго!

5

Сапраўднае месца і адносіны да беларускай мовы паказаў апошні турнір. Хоць у школе паўсотні настаўнікаў, за гонар школы змагаліся дзве беларусісткі. Праявіліся не першы ўжо раз як „настаўнікі ад усяго” — ведаў, спорту, кухні, спеваў...

Хто ратуе адно

жыццё...

10

Ізраільскі Інстытут памяці „Yad Vashem” за ратаванне яўрэяў у час Галакоста ўдастоіў нашу сям’ю ганаровым званнем „Справядлівы між народаў свету”. Мяне з сынамі запрасілі ў Іерусалім, дзе 2 лістапада 2003 года на Гары памяці ў Парку справядлівых атрымала я памятную медаль і дыплом, а на ганаровай Табліцы памяці быў адкрыты надпіс «DANILUK WŁODZIMIERZ & ANNA, DAUGHTERS LUBA & RAISA».

Чыжоўскі даўгабуд

11

Войт Чыжоўскай гміны Юрый Васільюк і радныя ў лютым гэтага года расшыліся закончыць будову будынка Гміннай установы ў Чыжах. Распачалася яна ў 1995 годзе і цягнецца ўжо 8 гадоў. Да 1996 года былі пастаўлены сцены, а пасля інвестыцыя стрымалася 3-за нястачы сродкаў у гмінным бюджэце.

Беларусь — беларусы

Які ўплыў патрэбны

Сэлетнія адносіны Арганізацыі па Бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе (АБСЕ) з беларускімі ўладамі былі настолькі супярэчлівымі, што застаецца толькі здзіўляцца як яны, амаль бессэнсоўныя, дагэтуль трываюць. Але калі ўзважыць многія фактары грамадска-палітычнага існавання Беларусі, прыходзіць да высновы, што жыццё сапраўды ўсё расставіла на сваіх месцах. У свой, зразумела, час.

Падыходзячы да завяршэння першы год офіса АБСЕ ў Мінску яскрава паказвае, што шматгадовы спадзяванні многіх апазіцыянераў на дапамогу міжнароднай грамадскасці ў вырашэнні выключна беларускіх праблем — справа марная. Марная ў сэнсе ўсведамлення гэтай самай дапамогі. Бо многія змагары за дэмакратыю шчыра верылі і яшчэ вераць, што праз рознага кшталту ціск звонку на рэжым Аляксандра Лукашэнкі, апошні будзе вымушаны ісці на ўсялякія саступкі і, у рэшце рэшт, пагадзіцца выконваць тэя законы і дакументы, пад якімі падпісалася Беларусь. Спрыялі такой „веры”, як мне падаецца, два сур’ёзныя фактары. Першы — памылковая перакананасць, што ўсё вырашаецца недзе „наверсе” — хтосьці „вялікі” ці нешта „магутнае” як скажа Лукашэнку, што так ці інакш рабіць нельга і ён адразу перавыхаваецца. Другі — ускосны вынік досыць актыўнай дзейнасці самой Кансультацыйна-назіральнай групы (КНГ) АБСЕ, якая аказалася папросту выкінутай з Беларусі без асабліва цяжкіх наступстваў для кіраўніцтва апошняй. Не віна, а бяда беларускага дэмакратычнага руху была тут у тым, што паведамляючы АБСЕ аб шматлікіх фактах парушэння заканадаўства праз лукашэнкаўскую ўладу дэмакраты чакалі нейкіх актыўных дзеянняў ад міжнародных арганізацый, тым самым несвядома надаючы Кансультацыйна-назіральнай групе функцыі каардынацыйнага цэнтру апазіцыі. Спадзяванні на дзейны эффект ад прысутнасці былога кіраўніка КНГ Ханса-Георга Віка, а потым і ад спецыяльнай рабочай групы Парламенцкай асамблеі на чале з Утай Цапф згулялі з беларускімі дэмакратамі дрэнную гульню.

Стварэнне напрыканцы 2002 года на месцы КНГ АБСЕ мінскага офіса АБСЕ, у функцыі якога ўваходзіць толькі

старонні маніторынг сітуацыі ў Беларусі з распаўсюдам інфармацыі і некаторымі адукацыйнымі акцыямі, а таксама прыняццё беларускай Палаты прадстаўнікоў у Парламенцкую асамблею АБСЕ ў лютым 2003 года, прывяло многіх апазіцыянераў да моцнага расчаравання ў сіле міжнародных і еўрапейскіх арганізацый. Больш таго, дзейнасць новастворанага офіса паказала немагчымасць нейкага ўплыву на трансфармацыю беларускага рэжыму шляхам пакрокавых саступак з боку Захаду. Бо далёка не ўсе практы, якія хацеў бы ажыццявіць гэты офіс знайшлі падтрымку ў беларускіх улад і, адпаведна, былі здзейсненыя. Хоць афіцыйны Мінск выказаў задавальненне гадавым супрацоўніцтвам з місіяй, паведамлення аб працягу яе дзейнасці надалей на момант напісання артыкула яшчэ не было.

Многія беларускія палітыкі і палітолагі нарэшце пачалі ўсведамляць, што ні тактыка жорсткіх санкцый у дачыненні да палітыкі А. Лукашэнкі, ні „пакрокавыя” саступкі не даюць станоўчага эфекту. Грамадска-палітычная сітуацыя ў краіне застаецца дрэннай з перспектывай пагаршэння. Гэтаму сведчаць, між іншага, закрыццё незалежных грамадскіх арганізацый і ўсё большае абмежаванне свабоды прэсы. Беларусь нагадвае нейкае яйка — хоць ты на яго цісні, хоць лашчы — кураня ад гэтага хутчэй не вылупіцца.

Што ж могуць зрабіць у даным выпадку арганізацыі кшталту АБСЕ ці Савета Еўропы і іхнія структуры? Падаецца ставіцца да беларускага кіраўніцтва адпаведна, а значыць ніяк. Але не атаесамляючы ігнараванне лукашэнкаўскай улады з ігнараваннем беларускага грамадства, прычым усіх яго слаёў. Менавіта такім найбольш рэзультатыўным бачыцца вынік усялякіх маніторынгаў, агляданняў і назіранняў за беларускімі грамадска-палітычнымі працэсамі. Зразумела, з прыняццем жорсткіх крытычных дакументаў і рэзалюцый, выкрываючых сутнасць рэжыму. Гэта і стане адзінай дзейснай дапамогай тым, хто адчувае сваю адказнасць за сітуацыю ў Беларусі і прагне змен да лепшага. Бо толькі ў іх руках беларуская будучыня. Па меншай меры, пакуль.

Уладзімір ЛАПЦЭВІЧ

Ці можна рэфармаваць Беларусь?

На такое пытанне меў даць адказ праект пад назвай „Еўрапейскі выбар для Беларусі”, ініцыятарам якога ўлетку мінулага года выступіў Фонд імя Стэфана Баторыя. Праектам зацікавіліся эканамісты, палітолагі, юрысты, сацыёлагі, спецыялісты па асветнай і сацыяльнай палітыцы. Вынікам сустрэч незалежных экспертаў з Беларусі, Польшчы, Украіны, Расіі, Літвы, Эстоніі, Славакіі і Балгарыі стала кніга *Еўрапейскі выбар для Беларусі. Сцэнары рэформ*. Рыхтавалася яна з мэтай запрапаанаваць сцэнары рэформаў, дзякуючы якім Беларусь пачне выконваць мінімальныя патрабаванні Еўрапейскага Саюза, якія ставяцца перад краінамі-кандыдатамі. Кніга звяртае ўвагу на важнейшыя праблемы Беларусі, дае штуршок да дыскусіі над дэмакратычнымі пераменамі і паказвае тэя асяроддзі, якія лічаць сваю краіну паўнацэнным членам еўрапейскай супольнасці.

27 лістапада ў Варшаве адбылася дыскусія на тэму „Ці можна рэфармаваць Беларусь?”, прыведзеная да выхаду кнігі на беларускай і рускай мовах (рыхтуецца яе англійскі варыянт). Польшкі эканаміст Дарыюш Філяр заўважыў, што беларускія праблемы напамінаюць польскія, праз якія наша краіна праходзіла 10-15 гадоў таму і якія ў нас не да канца вырашаны. Беларускае праблема бачыцца з польскай перспектывы выглядаюць больш складана. Напрыклад, машынабудаўнічая і электронная прамысловасці спынілі сваё развіццё з-за адсутнасці капіталу. Існуюць вялікія розніцы ў патэнцыялах прамысловасці і сельскай гаспадаркі. Апошняя надта запозненая ў адносінах да астатніх галін эканомікі. Наглядаецца двухвалютнасць: недавер да айчынных грошай і выкарыстоўванне ў важнейшых здзелках замежнай валюты.

На шэраг пытанняў адпавядалі госці з Беларусі. Старшыня Беларускай асацыяцыі журналістаў Жана Літвіна засяродзілася на інфармацыйнай прасторы. У гэтай галіне на працягу апошніх дзесяці гадоў стала горш. Паводле яе, калі не зменіцца сітуацыя і людзі не атрымаюць інфармацыю, над якой пачнуць думаць, цяжка разлічваць на нейкія змены ў грамадстве, на перамогі падчас выбарчых кампаній. Пазбаўлення інфармацыі людзі не ў стане зрабіць свядомы выбар. Выканаўчая ўлада імкнецца кантраляваць усе сферы грамадскага жыцця. З другога боку ўлада рашуча сыходзіць ад усялякага кантролю грамадства за сваёй дзейнасцю. У ліпені прэзідэнт падпісаў указ аб тым, што 56 дзяржаўных устаноў, ведамстваў і камітэтаў надзелены правам лічыць інфармацыю пра сваю дзейнасць дзяржаўнай тайнай. Зразумела, што ёсць сакрэты ў КДБ, Камітэта нацыянальнай бяспекі, але што сакрэтнага

можа быць у міністэрствах культуры ці адукацыі, здзіўлялася прамоўца. У гэтым годзе супрацьстаянне ўлады і прэсы набыло адценне варажасці і ўся палітыка ўлад скіравалася на поўную зачытку ад усяго альтэрнатыўнага друку. У выніку закрытых было восем з трыццаці такога роду перыядычных выданняў.

Палітычным аптымістам па пасадзе палічыў сябе старшыня Аб’яднанай грамадзянскай партыі Анатоль Лябедзька. Выказаў ён перакананне, што кіраўнік апазіцыйнай партыі не можа песімістычна ацэньваць перспектывы сваёй краіны. Аднак адказ на асноўнае пытанне дыскусіі атрымаўся песімістычны: рэформы пры Лукашэнцы немагчымыя. Сённяшні кіраўнік дзяржавы безнадзейна хворы на ўладу. У адносінах да вышэйшых чыноў выкарыстоўвае прынцып рускай рулеткі. Перыядычна знаходзіць казла адпушчэння сярод міністраў і публічна здымае з пасады, таму значная частка наменсклатура жадае прыходу да ўлады дэмакратаў. У грамадстве наглядаецца расчараванне прэзідэнтам — палова выбаршчыкаў, якая галасавала за Лукашэнку два гады таму, сёння за яго не прагаласавала б. 25 адсоткаў людзей гатовы галасаваць за Народную кааліцыю „5+”, якая яшчэ нічога грунтоўнага не рабіла. Другі пазітыўны фактар — рэальная палітычная кааліцыя, у якой аб’яднаны 90% суб’ектаў грамадска-палітычнага жыцця (грамадскія арганізацыі, прафсаюзы, дэпутацкія аб’яднанні).


Старшыня БНФ Вінцук Вячорка таксама не бачыць магчымасці дэмакратызацыі і рэфармавання Беларусі пры цяперашняй уладзе. Але менталітэт грамадства мяняецца ў добры бок — 66% выбаршчыкаў галасавала б супраць трэцяга тэрміну Лукашэнкі. Большасць (таксама 66%) грамадства прагаласавала б за далучэнне да ЕС.

Палітолаг Віталь Сіліцкі цяперашняе становішча Беларусі назваў застоўнай лятаргіяй. У грамадстве наглядаецца атмасфера страху і абьякавасці. Аднак паводзіны людзей мяняюцца. Чалавек па сваёй натуре homo oeconomicus і там дзе ёсць людзі, там з’явіцца рынак. Эканамічны крызіс выклікае рынковыя паводзіны: людзям прыходзіцца шукаць сродкі і магчымасці. Рынку ў Беларусі яшчэ няма, але і сацыялізму таксама не засталася.

Рэфармаванне беларускай палітычнай сістэмы становіцца неабходнасцю, — лічаць аўтары *Еўрапейскага выбару для Беларусі...* — Дэмакратычны пераўтварэнні павінны быць падпарадкаваны „вяртанню Беларусі ў Еўропу”. Але на гэтым шляху перашкод процыма, у тым ліку і з боку Еўрасаюза, у якім няма нават элементарнай свядомасці існавання такой дзяржавы і нацыі.

Віталь ЛУБА

На развітанне 2003 года

[1  працяг]

прапаганду ў польскіх сродках масавай інфармацыі, гаспадарка Беларусі маецца цалкам добра. Эканамічныя паказчыкі незалежных крыніц прадстаўляюць яе надта аптымістычна. Адкрытым застаецца пытанне пра беларускасць рэспублікі. Рэпрэсіі супраць нацыянальнай культуры, беларускага школьніцтва, арганізатараў нацыянальнага жыцця не дазваляюць мець надзеі, што нешта памяняецца ў бліжэйшы час.

У нас, на Беласточчыне, аб’явілі вынікі перапісу насельніцтва з 2001 года.

Амаль 50 тысяч жыхароў адважылася назваць сябе беларусамі. Кожны чацвёрты праваслаўны з’яўляецца беларусам. Католікаў асталося толькі адзінкі. Сярод мясцовых нацыяналістаў выклікала гэта вялікае расчараванне. Разлічвалі яны, што будзе нас 10-20 тысяч. Аказалася, што намаганні ўсялякіх службаў па паскарэнні тэмпаў асіміляцыі не прынеслі чаканых вынікаў. Раз’юшаныя „абаронцы крэсаў” пачалі шукаць тых, якія затармазілі гэты працэс. Рэдакцыю „Нівы” акрэслілі галоўнай сілай, якая вядзе да беларусізацыі мяс-

цовага праваслаўнага грамадства. Наслалі тады чыноўнікаў мясцовай дэлегататуры Найвышэйшай кантрольнай палаты. З-за таго, што не знайшлі ніякага фінансавага правалу, паставілі нам шмат абсурдных закідаў фармальнага характару. У мясцовых сродках масавай інфармацыі аб’явілі канец існаванню „Нівы”, пракурора паведамлілі пра нязгоднае з законамі фінансавое справядства.

Дакументаваная вынікамі перапісу прысутнасць беларусаў на Беласточчыне выклікала чарговую хвалю змагання за „крэсы”. Пакуль што гэта толькі акцыя накіраваная супраць беларускай прэсы. Неўзабаве будзе вядомым, як вялікі голад праяўляе мясцовы нацыяналістычны лагер.

Аўген МІРАНОВІЧ

Цягнікі знікаюць з людзьмі

Хто не памятае першага падарожжа цягніком у вялікі горад Беласток ці ў яшчэ большую Варшаву. Мая першая, вялікая паездка з Гайнаўкі ў Беласток праз Бельск-Падляшскі адбылася роўна трыццаць гадоў таму. Быў такі маршрут. І зараз перад маімі вачамі, быццам учора, бачу той цягнік і вагоны з паасобнымі купэ і выгаднымі месцамі, які адпраўляецца ў сталіцу ваяводства. Тадышні вакзал у Гайнаўцы нагадвае мне сёння амерыканскія вестэрны пра XIX стагоддзе. Архітэктурна і пабытова быў ён так падобны да мардабойнага дзікага заходняга салуна. Праз вакзал кожны дзень пераліваліся сотні людзей у пошуках працы, хлеба, справядлівасці, распусты ці самай звычайнай выпіўкі. Сярод іх формай і шапкамi вылучалася нашая абарыгенская эліта — чыгуначнікі. Бо на чыгунцы мы, як беларусы, маглі атрымаць працу толькі пасля II сусветнай вайны. У санацыйнай Польшчы праваслаўныя беларусы не карысталіся даверам, каб служыць на „путі” — бо так у нас называлі чыгунку. І мала хто з маіх продкаў мог тады дазволіць сабе падарожнічаць цягніком. Не для мужыцкіх сракаў былі прызначаны месцы ў купэ, не для беларусаў была праца ў адміністрацыйнай сістэме дзяржавы. Кінуліся тады ў новай рэчаіснасці нашы хлопцы ў прафесіі, якія раней былі для іх недаступнымі, забароненымі. Звычайна малодшыя сыны, якія не мелі шанцаў атрымаць зямлю ад бацькоў, ставілі ўсё на новую карту, ішлі вучыцца перш за ўсё на вайскоўцаў, міліцыянтаў, тэхнікаў — канкрэтныя прафесіі заўсёды ў пашане. Тыя, што пераймалі бацькоўскія гаспадаркі, або іх апрацоўвалі жывучы ў падляшскіх гарадах, стараліся ўладкавацца на чыгунку або падзарабляць на прадпрыемствах ці ў пушчы. Бо ўжо тады ўсе ведалі, што на пясчанай зямлі не нажывеш багацця ні сабе, ні наступным пакаленням. Колькі ж адбудаваўся гаспадарак дзякуючы гэтым сялянам-рабочым і якой цаной будавалі яны будучыню для сваіх дзяцей, гэта тэма для сацыёлагаў і эканамістаў. Адным словам, чыгунка накручвала таксама кан’юнктуру і ў нашых мястэчках, у якіх нараджалася многа дзяцей.

І калі на пачатку дзевяностых гадоў імгненна распачалася ліквідацыя пасажырскіх цягнікоў і чыгуначнай інфраструктуры, ясным стала, што мы, беларусы, ізноў трапляем у іншага роду рэзервацыю. — Нам, адцятым ад камунікацыйных шляхоў, інфраструктурна недаінвеставаным, не дачакацца інвестыцый, мо, хіба, ласкава сацыяльнай дапамогі. І вось нядаўна аб’яўлены новы расклад руху цягнікоў амаль камплектна нішчыць лінію Чаромха — Бельск — Беласток. Не гавару ўжо пра лакальныя маршруты кшталту з Гайнаўкі ў Чаромху ці Цісоўку. Прыгадаю, што была калісьці лінія Беласток — Зубкі-Беластоцкія ці Гайнаўка — Белавежа, якая пралягае праз пушчу. У кожнага, хто хаця раз па ёй праехаўся, асталіся незабыўныя эстэтычныя ўражанні. І ніяк не магу зразумець экалагаў, якія хочучы ахоўваць нас ад права карыстання багац-

цямі пушчы, хаця самі прuccа сюды на сваіх машынах. А можа экалагі, аб’яднаўшы намаганні сваіх арганізацый, вярнулі б сабе і турыстам чыстую паэкалагічных мерках чыгунку? Удзячны былі б за гэта і мясцовыя жыхары! А так складваецца ўражанне, што ахоўваецца перад усім саміх сябе. І то зараз, калі паводле дэкларацый польска-польскай мяжы мае адкрыцца аж шэсць пунктаў спрошчанага перасякання мяжы для жыхароў сумежжа. Урэшце ў самой Белавежы турысты пехатою і на роварах будуць маглі наведваць пушчу па абодвух баках мяжы. А для заходніх турыстаў у найбліжэйшых гадах будзе гэта найбольшы „хіт” сезона. Калі Гайнаўка не хоча атруціцца выхлапнымі газами турыстычных машын, а грошы ўсё-такі пакідаліся турыстамі тут, гарадскія і павятовыя ўлады пры дапамозе ваяводскіх вельмі хутка павінны адбудаваць лакальны чыгуначны транспарт. Для турыстаў і мясцовага гандлю непасрэдных спалучэнні Варшава — Гайнаўка — Белавежа і далей, маршрут Гайнаўка — Цісоўка — Свіслач — Ваўкавыск з перасячэннем мяжы, праездам над Семяноўскім вадасховішчам і рэкламай культуры беларускай меншасці — гэта і грошы, і шанец на тое, што не знікнем як нацыя. Але сёння, на жаль, не відаць з боку адказных за рэгіянальную палітыку чыноўнікаў ахвоты каардынаваць намаганні так, каб нешта ўрэшце ўдалося зрабіць на беластоцкай „усходняй сцяне”. І калі з жахам гляджу як выглядае апусцелы вакзал у Белавежы, то першае, што прыходзіць у галаву, гэта пытанне, якая далейшая будучыня гайнаўскага, бельскага, чаромхаўскага вакзалаў так нядаўна пабудаваных? Ці іхнія далейшыя лёсы гэта прытулішчы для бяздомных і сацыяльна прайграўнага мясцовага насельніцтва? Як не разумеюць лакальныя і ваяводскія ўлады, што так, як і ў XIX стагоддзі, так і ў XXI напрамкі развіцця краін і рэгіёнаў, у тым ліку і Падляшша, звязаныя з чыгуначнымі, транзітнымі, транспамежнымі калідорамі. Інакш прыгожы беластоцкі вакзал спачатку зменіцца ў чарговы, бесперспектыўны гандлёвы цэнтр, а потым, як пашанцуе, то ў музей чыгункі. Таму хіба адкрыццё вакзала ўлады зрабілі перад новым раскладам руху цягнікоў, бо як далей у такіх тэмпах будзе ісці закрыванне ліній, то пасля адтранспартавання маладога пакалення беластачан у Варшаву, трэба і тут спыніць рух паяздоў. І мусіць мець дрэнных саветнікаў віцэ-прэм’ер Марэк Польш, які першы пасажыр здадзенага ў карыстанне пасля рамонтна вакзала купіў білет другога класа ў Бельск-Падляшскі. Відаць, пабаяліся сказаць міністру інфраструктуры, што хутка, з якой едзе туды цягнік, найлепш акрэсліў мой знаёмы: „Можна спакойна сысці з першага вагона, выс...., і спакойна ўвайсці ў апошні”. А прычынай гэтаму менавіта тэхнічная інфраструктура.

Не хацелася б дажыць тых хвілін, калі на Беласточчыне ў роспачы будзем бяссільна паўтараць словы вядомай песні: „Wsiąść do pociągu byle jakiego...”

Аўген ВАПА

Беласток — Гродна — без перасадкі!

Добрая вестка — будуць курсіраваць па два прамыя пасажырскія цягнікі Беласток — Гродна і Гродна — Беласток. Вестка благая — нявыключана, што ў будучым годзе будуць ліквідаваны або тэрмінова будуць ліквідавацца некаторыя з чыгуначных спалучэнняў у беластоцкім вузле, сярод іх Беласток — Бельск-Падляшскі — Чаромха. Пад пыталым знакам стаіць далейшае функцыянаванне спалучэнняў Гайнаўка — Чаромха ці Цісоўка — Гайнаўка.

Агулам, у выпадку далейшага росту нерэнтабельнасці, могуць быць адменены аж пятнаццаць цягнікоў. І ўсё паказвае на тое, што гэтак будзе. Аднак, на рэгіянальны шлях Беласток — Чаромха ў другім паўгоддзі будучага года трапіць, праўдападобна, рэйкавы аўтобус, значыць, вынікі ліквідацыі класічных цягнікоў на гэтым адрэзку будуць менш адчувальнымі. Застануцца спалучэнні Чаромха — Высока-Літоўск, прытым вагоны, якія курсіруюць на гэтым шляху, ужо мадэрнізаваны.

Аб новым раскладзе руху цягнікоў, яшчэ да яго ўвядзення 14 снежня, інфармавалася ў час прэс-канферэнцыі ў падляшскай Маршалкоўскай установе.

— Прывядзенне ў рух непасрэдных спалучэнняў Беласток — Гродна, вяртанне добрага транспартнага рашэння гэта адказ на патрабаванне жыхароў рэгіёна, — пераконваў маршалак Януш Кшыжэўскі.

Аднак, на гэты шлях не будуць уведзены новыя цягнікі, а толькі прадоўжаны два спалучэнні на шлях Кузніца-Беластоцкая — Гродна і два — Гродна — Кузніца.

Як пайнфармаваў Чэслаў Суліма з рэгіянальнай дырэцыі пасажырскіх перавозаў падляшскага аддзела ПКП, змены датычаць таксама міжваяводскіх спалучэнняў. Напрыклад, з Сувалкаў у Вроцлаў можна будзе дабрацца непасрэдна праз Беласток, Варшаву і Острів-Велькапольскі, і то ў дзень (цягнік „Jaswing”). Вернецца цягнік Беласток — Шчэцін (цягнік „Rybak”; выезд з Беластока 4.58, прыезд у Шчэцін — 19.46).

Будучы год мае быць пераломным для супрацоўніцтва ваяводскага самаў-

рада і чыгункі. Нявыключана, што ўзнікне спецыяльная суполка з удзелам самаўрада, якая будзе займацца рэгіянальнымі пасажырскімі перавозамі (сёння на Падляшшы іх 116). Урад плануе, што самаўрад на гэтую мэту атрымае грошы дзякуючы ўдзелу ў падатках. Тым часам, урад ужо запланаванаў датацыі да рэгіянальных перавозаў у маштабе краіны на 538 млн. зл. (сёлета — 300 млн. зл.). Гарантаваў таксама даплаты да законных ільгот (поўная рэфундацыя), сродкі на інвестыцыі, значыць, стварэнне новага чыгуначнага рухомага саставу, галоўным чынам на закупку рэйкавых аўтобусаў (200 млн. зл.). 50 млн. еўра на закупку рухомага саставу мае паходзіць з еўрасаюзных сродкаў. Агулам будзе гэта дапамога ПКП у 1 млрд. 300 млн. злотых, плюс 500 мільёнаў еўра. На Падляшшы само дафінансаванне да чыгункі складзе 25 млн. зл.

— Няма згоды на пераняцце рэгіянальных спалучэнняў без урадавых датацый, а толькі фінансаванне іх з уласных прыбыткаў, — сцвердзіў Яраслаў Ідзькоўскі з ведамства інфраструктуры ПМУ.

У бягучым годзе на патрэбы чыгункі ваяводскі самаўрад выдаў з уласных сродкаў 9 млн. зл., з чаго амаль уся сума пайшла на закупку рэйкавага аўтобуса.

Тым часам, у афіцыйным дакуменце, перададзеным журналістам ведамствам інфраструктуры ПМУ, дададзена: „3-за змененых прынцыпаў фінансавання рэгіянальных перавозаў у 2004 г., у даны момант няма тае сумы, якой самаўрад Падляшскага ваяводства зможа датаваць пасажырскія перавозы. Прапанаваны расклад язды цягнікоў не можа атрымаць поўнага адабрэння арганізатара перавозаў”. Тая заява, аднак, не паўплывае, прынамсі пакуль што, на новы расклад цягнікоў.

Суцяшае затое факт, што ў маштабе краіны Падляшша належыць да найбольш бяспечных рэгіёнаў, калі гаворка аб злачынствах і парушэннях на чыгунцы. Абкідванне цягнікоў камянямі, напады і разбой, крадзяжы маёмасці ці руйнаванне рухомага саставу гэта толькі 1,5% у параўнанні да іншых рэгіёнаў.

(ХОЛМ)

Чыгуначныя навінкі

Ад 14 снежня 2003 г. на чыгунцы абавязвае новы расклад язды. На практыцы абазначае гэта адмяненне больш за паўтысячы рэгіянальных цягнікоў. На лініі Чаромха — Беласток спыняецца курсіраванне поезда Чаромха — Беласток у 19⁴⁶ і з Беластока ў Чаромху а 20²³. На лініі Чаромха — Гайнаўка нічога не перамянілася. Прафсаюзныя арганізацыі ўжо прад’явілі гатоўнасць да генеральнай забастоўкі, паколькі ўрад не стрымаў дагавору аб прызначэнні 1 400 млн зл. на рэгіянальныя перавозкі. У снежні пачало галадоўку больш за сто чыгуначнікаў у сямнаццаці гарадах. Ці гэтым разам атрымаецца кампраміс, дык цяжка сказаць. Адно пэўнае, калі дойдзе да генеральнай забастоўкі, павялічацца адно страты фірмы на дзiesiąткі мільёнаў злотых, што ў рэзультатце паўплывае на ліквідаванне штатаў у прадпрыемстве ПКП.

З пачаткам студзеня чыгуначныя пенсіянеры як і працаўнікі чыннай

службы абавязаны выкупіць у Прадпрыемстве рэгіянальных перавозаў ільготныя праезды на 2004 год. На аснове гэтага дакумента да кожнага праезду падарожны выкупляе білет у касе. Ёсць адно але. Да паловы снежня ў білетных касах ніхто не ведаў, як аформіць справу. Касіры ў Чаромсе, напрыклад, казалі мне, што чыгуначныя начальнікі ў Ольштыне не ведаюць як мае быць. Ці гэта не скандал?

Ёсць і суцэльная навінка. На лініі Беласток — Чаромха і Чаромха — Беласток не курсіруе ўжо вагон „першага” класа. Чыгуначнікі ў Беластоку перамянілі яго на вагон „другога” класа. Не ведаю, што на гэта паўплывала: прасавая крытыка (пісала аб тым „Ніва”), ці хтосьці з чыноўнікаў урэшце прыйшоў у галаву па розум. Адно пэўнае: кандуктары не стануць страшыць цяпер падарожных штрафаў за праезд у „першым” класе, або патрабаваць пераходу ў другі вагон.

(УС)

Складанае суседства

Тэме польска-беларускіх адносін на Беласточчыне ў перыяд 1939-1956 гг. была прысвечана навуковая канферэнцыя, наладжаная Аддзелам Інстытута нацыянальнай памяці ў Беластоку 11 і 12 снежня 2003 года.

У згаданы перыяд беларусы Беласточчыны ўваходзілі маючы за сабою тры асноўныя віды вопыту з польскім бокам:

— цяжкае эканамічнае становішча, за якое абвінавачвалі яны польскія ўлады;

— дыскрымінацыю з боку польскага адміністрацыйнага апарату;

— нізкі ўзровень адукацыі, брак інтэлігенцыі і пачуццё прыгнечанасці і крыўды.

Гэты вопыт праявіўся зараз пасля 17 верасня 1939 года, калі пасля ўваходу Чырвонай Арміі ўпала польская ўлада. Беларусы не толькі радаваліся са змены ўлады, але і праявілі акты агрэсіі ў бок палякаў. Пракацілася хваля самасудаў, забойстваў і грабжажоў, накіраваная супраць багаццяў, супраць палякаў. Восенню 1939 года на Крэсах беларусы забілі 62 памешчыкаў, калі, для прыкладу, украінцы толькі 23. Партыйны беларускі правадыр Панцеляймон Панамарэнка гаварыў: „Калі мужыкі дадуць памешчыкам у морду, не будзем гэтага асуджаць; абы толькі не празмерна”. Савецкая ўлада сканфіскавала 170 маёнткаў плошчаю ў 1 650 тысяч гектараў і тую зямлю раздзяліла сярод бедных; была гэта найбольшая зямельная рэформа на Крэсах. Усё ж такі захапленне савецкімі парадакмі неўзабаве пачало падаць, бо ў выніку нястачы цяглавой сілы, прыладаў і капіталу вялікая частка новых гаспадарак не магла самастойна ўтрымацца. Неўзабаве, бо ў студзені 1940 года памянялася і савецкая палітыка: заглянула калектывізацыя і рэпрэсіі. Беларускасць была зведзена да фальклорнага ўзроўню, новая адміністрацыя стала набіраць расійскі характар. Калі беларуская мова прысутнічала ў пачатковых школах, дык у сярэдніх была яна зусім ліквідавана.

У пачуцці патрачанага часу

Пры канцы года заўсёды адбываецца шмат канферэнцый. Часам іх арганізатары прапануюць быць у трох месцах адначасова. Напрыклад, таго самага дня запрашаюць у Мінск, Варшаву і Беласток. Наогул ўдзел у канферэнцыі гэта прыемна праведзены час, дзе арганізатары ў перапынках найчасцей частуюць гарбатай, кавай, сокам, а на заканчэнне запрашаюць яшчэ на банкет, які часта з’яўляецца прадаўжэннем нарадаў. Шмат бывае такіх навуковых канферэнцый, на якіх сустракаюцца людзі, якія пасля доўгімі гадамі сябруюць, супрацоўнічаюць, а калі іх дарогі зыходзяцца, цэлыя ночы праводзяць на заядлых размовах, падтрымоўваючы адначасова мясцовыя спіртзаводы ці імпарцёраў балгарскага віна. Асабліва незабыўныя бываюць канферэнцыі на Беларусі, дзе адкрытасьць тамашніх людзей спрыяе бліжэйшым кантактам паміж удзельнікамі.

Часам можна вярнуцца з канферэнцыі з пачуццём бездапаможнасці і патрачанага часу праведзенага раней у архівах і бібліятэках. Апошнім часам такое адчуў я пасля канферэнцыі, арганізаванай Інстытутам нацыянальнай памяці, прысвечанай польска-беларускім адносін у 1939-1956 гадах, калі адзін

У той час палякі ставіліся стрымана да новых парадакаў. Уваходзячы савецкія салдаты бачыліся імі не рэгулярнай арміяй, але натоўпам выпадковых людзей. Гэты адмоўны вобраз чужых мацаваў уласны гонар палякаў. Яны не гаварылі пра беларускую акупацыю, але бачылі ў беларусах бязвольных выканаўцаў савецкіх загадаў, якія поруч з жыдамі здзяйснялі бальшавіцкую палітыку. Савецкія рэпрэсіі ў малой ступені краналі беларусаў і не паўплывалі на масавую іх свядомасць. У найбольшай ступені згаданыя рэпрэсіі адчулі палякі, якія ў даносах абвінавачвалі беларусаў і жыдоў.

Летам 1941 года акупант рэзка змяніўся, памяняўся і вектар рэпрэсіі. Цяпер у дапаможную нямецкую адміністрацыю сталі прымаць палякаў, а на беларускіх памагатых бальшавікоў пасыпаліся польскія даносы. Для прыкладу, 31 ліпеня 1941 года ў Лядскай пушчы былі расстраляны сімпатыкі бальшавікоў з Нарваўскай гміны. Агульна прынята лічыць, што гэтая падзея была вынікам даносу двух палякаў, Нестаровіча і Ангера, але ёсць прадпасылкі лічыць, што яны прымянілі правакацыю аб’яўляючы, што былых савецкіх памагатых немцы хочуць прыцягнуць да супрацоўніцтва з сабою... Нестаровіч і Ангер былі супрацоўнікамі польскай падпольнай арганізацыі, якая такую ж правакацыю прымяніла ў Цеханоўцы, Драгічыне і Сямятычах.

Нямецкая служба бяспекі з насцярожанасцю паставілася да дамінацыі палякаў у адміністрацыі, падазраваючы ў гэтым завязванне польскага падпольнага руху супраціўлення. Мясцовых вайтаў замянілі нямецкія камісары, даносы былі спынены і ў польска-беларускіх адносін наступіла прыцішэнне. У Беластоку і Гродне сталі працаваць беларускія камітэты. На Беласточчыне, побач нямецкай мовы, афіцыйны ранг атрымалі беларуская і польская мовы. У Беластоку сталі выходзіць газеты:

польская „Nowy Kurier Białostocki” і беларуская „Новая дарога”. У Бельскім павеце, дзякуючы захадам Яраслава Кастыцэвіча, сталі працаваць 122 элементарныя школы: у палове іх навучанне адбывалася па-польску, а ў палове па-беларуску; пра мову навучання вырашала не толькі схільнасць, але і магчымасці, напрыклад, у Койлах навучанне адбывалася на польскай мове.

У 1943 годзе, пасля Сталінградскай бітвы, на Беласточчыне стаў актывізавацца савецкі партызанскі рух. Дзеля супрацьдзейнічання яму немцы сталі прапагандаваць беларускі нацыяналізм, уздымаць антысавецкія настроі і арганізаваць беларускі ўзброены атыпартызанскі фарміраванні. Пасля раскрыцця катынскага злачынства немцы паставіліся цяплей і да палякаў. Даходзіла нават да таго, што перад наступаючым фронтам немцы аб’яўлялі абавязковую мабілізацыю насельніцтва або ў Беларускаю краёвую абарону, або ў Армію краёву. Улічваючы савецкую прагматыку гэтая задума немцаў мела перасячы прызыў у рады іхніх праціўнікаў. Лёс акупаванага насельніцтва не быў надта важны...

Польска-беларускія разыходжанні працягваліся і пасля заканчэння вайны. Перасяленне беларусаў на ўсход і палякаў на захад ад супольнай мяжы здзейснілася толькі часткова. На Беласточчыне асталося шмат беларусаў, якія ў новай рэчаіснасці сыгралі своеасабліваю ролю. Новыя польскія ўлады ўспрымаліся непрыхільна польскім насельніцтвам і беларусы, атрымаўшы поўню польскіх грамадзянскіх правоў, пакарыталіся гэтай нагодай, якой яны былі на практыцы пазбаўлены ў санацыйны перыяд — ставалі на дзяржаўную службу. Паказальны ў гэтым плане прыклад тадышняга Бельскага павеята.

Ва ўстановах дзяржаўнай бяспекі мясцовыя палякі не ўступалі і іх персанал набіраўся з палякаў прыезджых і мясцовых беларусаў. Апошнія мелі той плюс, што добра ведалі мясцовасць, але гэта з ходам часу ставалася заганаю, бо яны дэканспіраваліся; заганаю было і слабое веданне польскай мовы. Іх пе-

раводзілі ў іншыя паветы і ваяводстваў, а беларуская ўстанова папаўнялася новымі; за час 1944-1956 беларусы складалі не менш 60% яе персаналу.

Цікава складваліся і польска-беларускія адносіны ў іншых дзяржаўных установах, напрыклад, у беластоцкай турме. У 1945 годзе, польскія наглядачыкі дапусцілі да ўцёкаў з турмы падпольшчыкаў і ўлады рашылі набраць беларускіх вартаўнікоў. У беластоцкай турме ў пяцідзсятых гадах беларусы складалі не менш 60% персаналу (у Суваляках — 30% і ў Элку — 20%). У кіраўніцтве беластоцкай турмы ў 1949 годзе ўзнік канфлікт з нацыянальным падтэкстам. Вынікам гэтага стала нефармальнае паразумленне, што загадчыкам турмы назначаўся паляк, а сакратаром партыйнай арганізацыі — беларус.

У новых палітычных умовах адсутнічала беларускае падполле, затое прадаўжала дзейнічаць польскае. Частка апошняга прытрымоўвалася палітычных канцэпцый грамадзянскай дзяржавы, а частка — нацыянальнай дзяржавы; апошняя не прадбачвала месца нацыянальным меншасцям. Нягледзячы, аднак, на розныя палітычныя дэкларацыі, іх рэпрэсіўная дзейнасць у адносінах да беларускага насельніцтва была аднолькавая. Галоўнымі матывамі гэтых рэпрэсій да 1944 года былі раззбройванне польскіх салдатаў у 1939 годзе і ўдзел у акупацыйных савецкіх і нямецкіх органах. Пасля 1944 года беларусы абвінавачваліся ў супрацоўніцтве з савецкімі органамі бяспекі ды прыналежнасці да Польскай рабочай партыі і органаў улады. Польскае незалежніцкае падполле дэкларатыўна не прадбачвала тэрору, але не было яно маральным маналітам і яго ўдзельнікі дапускаліся злачынстваў, якія ў Бельскім павеце прынялі асабліва вострую форму.

Усё ж такі, на фоне іншых канфліктаў, беларуска-польскае памежжа было адным з найспакайнейшых. Ды і стаўленне польскіх улад да беларусаў у першы пасляваенны перыяд было, у параўнанні з іншымі меншасцямі, найбольш мяккае.

Аляксандр ВЯРЫЦКІ

Яшчэ аб „Бурым”

Нядаўна трапіў мне ў рукі польскі часопіс „Głos Armii Ludowej” ад чэрвеня 2003 года. У гэтым нумары на старонках 26-28 знаходзяцца крытычныя разважання хто па сутнасці Рамуальд Райс: злачынца ці герой, а таксама погляд на сённяшнюю справядлівасць.

У артыкуле, між іншым, чытаем: „Scigany za swoje zbrodnie, „Bury” ukrywał się w puszczy do jesieni 1946 r. Następnie porzucił resztki oddziału i wyjechał do Elbląga, a następnie do Karpacza, gdzie był urzędnikiem w gminie. Po pewnym czasie został aresztowany i w styczniu 1949 r. został oskarżony o zamordowanie 80 podlaskich Białorusinów, inne zbrodnie i akcje terrorystyczne. W pokazowym procesie w Białymstoku został skazany na śmierć”. Як вядома, у 1996 годзе „Бурага” рэабілітавалі. Яго жонка і сын атрымалі грашовую кампенсацыю — 180 000 злотых. Вось, якая шчодрая наша дэмакратычная дзяржава!

У Варшаве выдалі альбом узброенаму падполлю. Уступ да альбома напісаў Ежы Бузэк, называючы партызанаў Райса „людзьмі гонару”. За што ж атрад „Бурага” замардаваў каля 80 мірных беларускіх сялян? Існуюць дзве істотныя і фармальныя прычыны. Адна — адплата за спрыянне народнай уладзе; другая прычына — запалохаць і выгнаць праваслаўных беларусаў за ўсходнюю мяжу.

Ходзяць чуткі, быццам Інстытут нацыянальнай памяці задумваецца, як цяпер дэ-рэабілітаваць „Бурага”.

Мікалай ВАРАНЕЦКІ

цэр” склікаў атрад і ішлі вызваляць Польшчу ад „кацапскай заразы”, а прынамсі вучыць схізматкаў права і справядлівасці. Злавеснае „Won do Moskwy!” і „Won do Stalina!” людзі маглі пачуць здаецца ў кожнай вёсцы. Сёння пасляваенны тэрор часцей прадстаўляецца як змаганне з камунізмам, прапагандыстамі якога мелі быць беларусы, часам нават некалькігадовыя дзеці.

Калі сёння вучоным са зразуменнем ставяцца да праяваў звычайнага бандытызму, дапісваючы яму нейкія ідэйныя мэты, у мяне заўсёды складаецца ўражанне патрачанага часу на навуковую дзейнасць. Факты і рацыянальныя аргументы ў такой дыскусіі аказваюцца малаважнымі. Можна толькі біць галавою ў мур, як гэта робіць некалькі чалавек з Беларускага гістарычнага таварыства, але без вялікай надзеі на якую-небудзь выніковасць. Праўда пра польска-беларускія адносіны і так нікога не цікавіць. Увага вялікай часткі даследчыкаў канцэнтруецца над тым як даказаць беларусам нікчэмныя паводзіны, за што заслужылі на ўсе рэпрэсіі з боку падпольнага войска. Нішто не паказвае, што ў бліжэйшай будучыні нехта захоча ўсур’ёз ацаніць злачынствы, ахвярамі якіх сталі зусім невінаватыя людзі. Можна толькі мець надзею, што праз сто гадоў будзе інакш, але няма ў гэтым ніякай упэўненасці.

Яўген МІРАНОВІЧ

Мы — ад усяго!

— Pani z Sanepidu? — пытаюць мяне ў настаўніцкім пакоі.

— Я з „Нівы”.

— A, to proszę do dyrektora!

Праз момант адчуваю сябе як за мяжой. На галерэі паверха, адкуль праз вокны відаць сцяну Белавежскай пушчы, буяюць пальмы і экзатычная флора. Экзатычнасць і ў польскамоўным гуле. Яшчэ перад хвілінай, дзе не круніся, у аўтобусе, на прыпынку, у „склепе”, гучэла адна „простая” беларушчына. А тут — як у зачараваным крузе.

Мікалай Герасімяк, намеснік дырэктара ПШ у Нараўцы, паказвае, што прынцып добраахвотнасці дзейнічае, першы пераходзіць на беларускую мову. Гутарым пра свежыя поспехі школы. А іх — хоць адбаўляй. І амаль усе — з-за беларускай мовы!

літыкаў — школай для беларускай меншасці.

Шакіруе статыстыка

— Чаму такая мізэрная ў вас колькасць навучэнцаў беларускай мовы? — пытаюся.

— Гэта не так, — прырэчыць Мікалай Герасімяк, — бо на ўрокі запісваюцца звычайна праваслаўныя. Калі прыводзім статыстыку, атрымоўваецца дзіўная выпадковасць. У Гімназіі католікі складваюць прыблізна чвэрць агулу і чвэрць усіх гімназістаў ходзіць на беларускую мову. (Разам: 194 вучні, беларускую мову вывучае 63 асобы, на праваслаўную рэлігію ходзіць 141 вучань).

У Пачатковай школе прапорцыі мяняюцца; тут на 270 вучнаў толькі 69 вывучае беларускую мову, хоць на ўрокі праваслаўнай рэлігіі ходзіць 159 дзетак.



Фота ГАННЫ КАНДРАЦЮК

„Найразумнейшыя ў школе”

Разам з дырэктарам і беларусіткамі ідзем у мультымедыяльны кабінет. Якраз заняты мантажу. Мацек Косёр займаецца мантажом новага фільма.

— Lubię to, — кажа і зноў яго ўвагу засмоктвае камп’ютэр. У школе гурток аматараў тэлежурналістыкі. Настаўнікі і вучні прайшлі курс мантажу і ўжо самі ставяць фільмы.

— Вядзем тэлехроніку школы. Вось, маем свой запіс з Дня настаўніка, з бельскага турніру. Ёсць таксама першыя дакументы, адзін з іх — аб телерэпарцёрцы-патронцы Тамары Саланевіч.

— А якія ў вас замежныя мовы?

І тут нечаканасць! Аказваецца, першае месца далей займае руская мова і толькі яна мае статус абавязковай. Апошняя — англійская, нямецкая і... беларуская — для добраахвотнікаў.

Куточак другога патрона, Аляксандра Валкавыцкага, у беларускім кабінете чамусьці толькі на польскай мове. Клас прэзентуе гаспадыня Анна Кандрацюк. Ля акна стаяць манекены прыадзетыя ў народныя вышыванкі. Прыслалі іх як падарунак, з фірмы, якую настаўніца адшукала ў Інтэрнэце. Госці з Пружан, у сваю чаргу, падарылі вопратку.

— Разам з перамай пары года мяняем ім адзенне. Дзеці жыва каменціруюць усе змены. Далей знаёмімся з рукадзеллем прыхаваным у куфэрку. Пазбіралі і прынеслі іх самі навучэнцы. Як і многія прылады хатняга і сельскагаспадарчага ўжытку. Можна, — мараць у Нараўцы, — у будучыні ўдасца наладзіць міні-музей.

Захапляюся ўголас. Беларускі кабінет вылучаецца смакам і густоўнасцю. Нездарма тут фатаграфуюцца важныя гос-

ці са свету палітыкі і культуры: Цімашэвіч, Курань...

Ці не з удзячнасці за прыгожы фон для здымкаў, палітыкі пакінулі сувеніры? Адзін з іх — рэжымны герб Рэспублікі Беларусь, які чамусьці схавалі паспешліва ад маіх вачэй.

На спіне беларусіткі

Сапраўднае месца і адносіны да беларускай мовы паказаў апошні турнір. Хоць у школе паўсотні настаўнікаў, за гонар школы змагаліся дзве беларусіткі. Пра явіліся не першы ўжо раз як „настаўнікі ад усяго” — ведаў, спорту, кухні, спеваў...

— Мы не разлічвалі на перамогу, — кажа Анна Кандрацюк. — Удзел у турніры быў свайго роду ўзнагародай за актыўнасць. Трэцяе месца было неспадзяваным поспехам. На другі дзень дырэктар склікаў школьную лінейку і яшчэ раз пры ўсіх павіншаваў нас з перамогай. Нам было прыемна, што заўважылі ў школе.

— Калі б былі магчымасці і час, мы маглі б рабіць яшчэ многія справы, — чую ў адказ на падзяку за краязнаўчыя допісы яе выхаванцаў у „Зорку”.

Следам настаўніц беларускай мовы ідуць іх выхаванцы.

— У школе мы „ад усяго”, — пералічваюць гімназісты, усе дбайныя ў словы, інтэлігентныя, ветлівыя. — Калі трэба першыя ў навуцы, у спевах ці спорце. Пра іх кажуць тут: *найразумнейшыя ў школе*.

Абедзве настаўніцы выкладаюць яшчэ дадатковыя прадметы. Анна Кандрацюк — настаўніца польскай мовы, Ліля Тарасевіч — кіраўнік школьных святліц.

І яшчэ трэба абараняць беларускасць — хаця б для адных узнагарод.

Ганна КАНДРАЦЮК-СВЯРУБСКАЯ

Фота ГАННЫ КАНДРАЦЮК



Настаўніца Кацярына Рэент з матнажыстам Мацькам Косёрам

— Нашы дзяўчаты — малайчыны, — кажа пра беларусітак: Анну Кандрацюк і Лілю Тарасевіч.

— А ці за поспех у бельскім турніры дырэкцыя таксама ўзнагародзіць настаўніц?

— Гэта можна, — думае ўголас дырэктар, напрыклад, на канец школьнага года. І дадае: — Пані Кандрацюк, на Дзень настаўніка, атрымала ўзнагароду куратара.

Размову зводзім на актуальныя тэмы. Сёння — сустрача з бацькамі. Будзе аб агрэсіі сярод вучняў.

— Хоць мы не наракаем, — кажа Мікалай Герасімяк. — Якая тут агрэсія?

— Бо ў вас прырода забівае стрэс, — кажу пад уплывам лозунга на сцяне дырэктарскага кабінета: *Czyste powietrze, las i woda — oto Narewki jest uroda!*

Ёсць яшчэ тут адна „ўрода” — усе ведаюць, што акраса гміны — мадэрны будынак школы, які ў народзе прызываюць „вёскай смэрфаў”, а сярод па-

— А колькі школьнікаў даязджае?

Тут таксама шакіруючая статыстыка. Калі ў Пачатковай школе даяджаючых палова (136), у Гімназіі даяджае семдзесят працэнтаў навучэнцаў. З самых Сямёноўкі і Ляўкова даяджае па семдзесят школьнікаў.

— У нас таксама дзеці з Міхалоўскай гміны, — адзначае дырэктар. — З Бандароў, Новай Лукі. Апынуліся на жаданні бацькоў. Каб прывезці, а пасля развезці вучняў, курсіруюць чатыры аўтобусы.

Імпазантна выглядае таксама колькасць настаўнікаў. Іх — 49. Пяць мае званне дыпламаваных, а 23 адкрылі *przewody na dyplamaowanych*.

Тут фатаграфуюцца госці

І пашанцавала Нараўцы на патранаты. Мала, што яны — *свае*, то яшчэ прыносяць карысць. Вось, гімназія — пад патранатам Тамары Саланевіч, атрымала ад Польскага тэлебачання мультымедыяльную апаратуру.

Навучаюць

Павятовое бюро Агенцтва рэструктурызацыі і мадэрнізацыі сельскай гаспадаркі ў Гайнаўцы інтэнсіўна праводзіць акцыю інфармавання сялян як правільна запўняць фармуляры на атрыманне сёрасаюзных даплат да гаспадрак.

Трэба падкрэсліць, што гэтая акцыя праводзіцца на высокім узроўні. Прыяду тут прыклад Нарваўскай гміны. Спачатку паклікалі былі ўсіх радных ды солтысаў у Нарваўскі асяродак культу-

ры на вучэнні, а пасля пачалі вучыць усіх сялян. У самой Трасцянецца падзялілі сялян на некалькі груп, па 30-40 чалавек, каб усе мелі месцы для сядзення. Мне давялося пабываць на такім спатканні 27 лістапада 2003 г. у Трасцянецца. У 10 гадзін раніцы ў чыстай і ўтульнай вясковай святліцы сабралася 37 асоб. Выкладчыкі Агенцтва былі добра падгатоўлены да лекцыі і вельмі дакладна тлумачылі сялянам. У гэтым спатканні ўдзельнічалі прадстаўнікі банка і Управы гміны ў Нарве.

Мікалай Лук’янюк



Настаўнікі Анна Кандрацюк і Мікалай Герасімяк

Фота ГАННЫ КАНДРАЦЮК

Зорка

старонка для дзяцей

Вершы Віктара Шведа

Ражджэство Хрыстова

Маем гонар святкаваць
Нараджэння Дзень Хрыстова,
А таксама сустракаць
Надыходзячы Год Новы.

Вось якая прыгажосць,
Беленькі сняжок цярушыць!
Радасці так многа ёсць,
Яна цешыць сэрцы, душы.

Хрыстос аб явіў прыход
Яркай зоркай пуцяводнай.
Адзначаем мы штогод
Той прыход усенародна.

Не крывадушма на свой лёс,
Хоць і рознае бывае.
Нарадзіўся нам Хрыстос
Урачыста заспяваем!

Дарагія сябры!

Са Святам Каляд!
Жадаем вам радасці ад сустрэчы
з раднёю і сваякамі,
Гучнага калядавання,
Смачнай Куцці,
Ды шчодрара Дзедза Мароза.
А ў Новым 2004 годзе —
Пспехаў і здароўя,
Сяброўскіх сустрэч.
Самых шасціфак у школе.

Рэдакцыя „Зоркі” шчыра дзякуе за святочныя пажаданні гайнаўскім гімназістам: **Марце, Маі, Марыюшу, Паўліне, Басі** і настаўніцы **Іаланце Грыгарук** за цудоўныя віншавальныя лісты.

Вашы малюнкi, дарагія сябры, як кожны раз, аздобяць нашу рэдакцыю.
ЗОРКА

Ася

Іаанна Хмялеўская — лаўрэатка другога месца ў цэнтральным дэкламатарскім конкурсе „Роднае слова”. Ася прыехала разам з братам Міхалам з Беластока. Да конкурсу падрыхтавала іх мама. Наша (тады) трэцякласніца ходзіць у ПШ н-р 11, распавяла пра „Каціную бяду” Г. Пашкова.

Тэма хатняй жывёлы — карацей, вершы пра катой і сабак, — несмяротная. Не дзіва — нашы чатырохногія сябры ўмеюць выклікаць пачуццё весялосці. Асабліва ў час маленства, калі дзеці любяць гульні і весялосць.

У дарослых катой, пра што распавяла Ася, жыццё незайздроснае. Хаця б таму, што заўсёды трэба ўцякаць ад сабак!
ЗОРКА



Малюнак Басі Мельцер, вучаніцы Гімназіі з дадатковым навучаннем беларускай мовы ў Гайнаўцы

Польска-беларуская крыжаванка № 52

Запоўніце клеткі беларускімі словамі. Адказы (з наклееным кантрольным талонам) на працягу трох тыдняў дашліце ў „Зорку”. Тут разыграем цікавыя ўзнагароды.

			Кіамца					Зданіе	Кос			
			Шзана						Ралец			Рзекка
Jedzenie						Grodno	Powodzenie					
Obszar												
Syn	Wers						Kasa					
	Sad						Kula					
Gazetka szkolna				Ład		Szalik						
				Jer								
Dziura						Rycerz						

Адказ на крыжаванку н-р 48: Пава, радар, прылада, прыгода, маг, рыба, рата, акула. Пах, прас, прыз, рыбак, цыган, лоб, рад, падарак, дама, атол, брыгада.

Узнагароды — магнітафонныя касеты з беларускімі песнямі і казкамі — выйгралі: **Марыюш Алексяйчук** і **Агнешка Ляўчук** з Новага Корніна, **Моніка Міранчук** з Бельска-Падляшскага, **Рафал Тамашук** з Дубін. Віншуем!



Фота ГАННЫ КАНДРАЦЮК

Каляды

Было гэта даўно. Не памятаю калі, у які год, але памятаю, у які час. Гэта было ўзімку. У невялікім сяле, дзе жыў багаты пан, адбываліся тыя падзеі.

Надышла ноч. Сёмая ноч пасля Новага года. Людзі, пераапранушыся калядоўшчыкамі, пачалі калядаваць. З адной хаты ў другую, з другой у трэцюю... Пан калядаваць не забараняў, але наказваў аддаваць яму палову ўсяго накалядванага. Быў ён, як і ўсе паны, пражны, вельмі пражны. Казалі, што ў яго і снегу леташняга не дапросіцца. Але людзі ў гэтую калядную ноч быццам забыліся пра пана і з вясёлымі песнямі, крыкамі і музыкай гулялі па вёсцы...

Не заўважылі, як пераваліла за поўнач. Калядоўшчыкі пачалі разыходзіцца па сваіх хатах, і ўжо праз нейкую гадзіну над вёскай застыла цішыня. Але раптам на ўскрайку вёскі з'явіліся дзесяць чалавек. Яны былі ў розных масках і вопратцы. Пагутарыўшы між сабой некалькі хвілін, яны падышлі да бліжэйшай бядняцкай хаты і нечакана заспявалі, заскакалі. Праз хвіліну дзверы адчыніліся і выйшаў на гнілы парог дзядуля.

— Праходзьце, госцейкі дарагія! Праходзьце!

Калядоўшчыкі ўвайшлі ў хату, сталі спяваць, скакаць, байкі баяць. Стары і яго жонка далі ім амаль апошні акрайчык хлеба, і калядоўшчыкі, падзякаваўшы, пайшлі. Пасля бядняцкай хаты яны накіраваліся да панскага дома, які стаяў пасярод вёскі.

Зайгралі калядоўшчыкі, заспявалі, заскакалі, але колькі яны ні спявалі, дзверы панскія не адчыняліся. Тады калядоўшчыкі, не перастаючы весяліцца, сталі стукацца ў вокны і клікаць гаспадара. І тут дзверы адчыніліся, і выйшаў пан, але злосны, у руцэ яго быў бізун.

— Што трэба?! — закрычаў пан і з усяе сілы махнуў над калядоўш-



Выступаюць дзеці з Рыбалаў

Рэдакцыйныя сябры

На падворку за рэдакцыяй „Нівы” — маленькі агародчык. Суседкі з вышэйшых паверхаў („Ніва” — на першым, на партэры; той, хто быў у „Зорцы” ў гасцях, бачыў), немаладыя жанчыны вясноты пасялі траву, пасадзілі кветкі. Калі б не тыя расліны і догляд бабуль, і іншыя суседзі, было б крыху сумнавата на гэтай вуліцы. А іншыя суседзі — гэта каціная сям’я. Пярэстая, чорна-белая невялікая мама-котка і шасцёра кацінят, усе коцікі: чорныя, рабыя, шэры. Котка старалася ўсю гэту сям’ю дагледзець — памыць, накарміць. Прыходзілася і час ад часу прасіцца пачастунку, хоць котка была ганарлівая, не жабрачка. Ніхто не чуў, каб мяўкала-прасілася. Лавіла мышак, вучыла кашэчай прафесіі сваіх дзяцей, а тыя раслі як на дражджах. Чорны як смоль Вусік з адным белым вусом на левай шчацэ, шэры як дым Дымок, ласкавы, тоўсты Мурчык у чорна-белыя латы, з крапінай-вясноткай пад носам і яшчэ трое чорных сыноў старога Муркі, якія прыходзілі на вонкавы падваконнік ніўскага акна, але не былі такія адважныя, як Вусік, Дымок ды Мурчык. А пасля прыйшоў малеча — кацінятка асенняе, чужое. І нашы ніўскія пані асабліва шкадавалі таго шэра-белага, смелага коціка — насталі халады, памерзлі аксаміткі ды вярціні, а ён тупаў лапкамі па цэментавым падаконніку, калаціўся ад холаду, хрумкаў хрупкі павальней ад старэйшых сяброў, хоць стараўся... Ці перажыве ён гэту зіму? — шкадавала пані Марыся, у якой дома жыве старая котка Мурка, і ніяк не магла б узяць ма-

лыша дадому. І ў Міры ёсць ужо свой коцік... Толькі раніцай падымаліся жалюзі, рыпнула клямка ў акне — а госці тут як тут: шнуруюць з усіх куткоў падворка, у рэдакцыю. І зараз жа сядзюць, хрумсклівы, смачны. А Дымок, з удзячнасці, раз нават з упалыванай мышкай прыйшоў — можа, пахваліцца, а можа ў госці... не з парожнімі лапамі, а з пачастункам? Вучні, якія прыезджалі ў госці ў „Ніву” з „Зоркай”, азірліся і на іншых гасцей, што на акне з цікаўнасцю заглядалі, хто гэты такі прыйшоў. А нават і яны газетнай тэхнікай цікавіліся, што абышлося часам і вялікім грукатам, калі Вусік ці Мурчык пакаўзнуліся на стале ці друкарцы. Ну, шарсцюкі! — злавася сакратар рэдакцыі...

І раптам нашы коцікі зніклі. У адну марозную пятніцу ніхто не азваўся на шоргат жалюзі. На парпет прыйшла толькі каціная мама. І есці не вельмі хачела рыбныя хрупкі. І малечы не было. Можа, паселі дзе ў падвале, грэюць лапы? Але і ў панядзелак не было нашых знаёмых, і пасля... На маркотную Мурку, што няёмка садавілася на акне і хрумкала ежу, сыпаўся снег. А мы ціха займаліся кожны сваёй справай. І час ад часу глядзелі ў акно, на засыпаны снегам падворак. Не было іх.

А раптам зноў паявіліся за шыбай пысы з вусатымі ўсмешкамі. І мы павесалелі. І загаварылі да іх, а яны да нас — па-свойму. А колькі такіх, бязмоўных братоў нашых меншых, у якіх няма ні гаспадара, ні сяброў, чакае, каб хто ім працягнуў цёплую руку.

Міра Лукша

Упершыню пішуць Табе вучні IV класа Пачатковай школы ў Рыбалах. Наша школа невялікая. У ёй толькі 38 вучняў — затое ўсе вывучаюць беларускую мову: і палякі, і беларусы. Мы вельмі любім дэкламаваць вершы беларускіх паэтаў і чытаць беларускія народныя казкі. І вось у нашу школу, па запрашэнні дырэктар Вяслава Кандрэцкага, 5 лістапада 2003 г. завітаў беларускі паэт Віктар Швед. У час сустрэчы з вучнямі і настаўнікамі паэт раскажа пра сваё жыццё і творчасць, пра чытаў свае вершы. Мы таксама падрыхтавалі Паважанаму Госцю мастацкую частку (глядзіце здымак побач). Старэйшыя вучні дэкламавалі вершы паэта, а малодшыя, адзетыя ў народную вопратку, танцавалі і спявалі. Сустрэча аказалася вельмі цікавай. У будучыні мы хачемлі б суфракацца з іншымі вядомымі беларусамі, якія жывуць на Беласточчыне.

чыкамі бізуном. — Ану, во-он! Во-он з майго двара!

Але бізун не стукнуў калядоўшчыкаў, а нека дзіўна ўзляцеў угору і ляснуў пана ў лоб. Пан застагнаў і, зваліўшыся на парог, абхапіў лоб рукамі.

— Я вам пакажу, нягоднікі, як будзіць мяне! Я вам пакажу! — несліся крыкі ўслед калядоўшчыкам, ды тыя былі ўжо далёка...

Усе дзесяць калядоўшчыкаў (як вы, можа, ужо здагадаліся, гэта былі чараўнікі, што ў кожную калядную ноч прыходзілі да людзей і ў залежнасці ад таго, як тыя іх сустракалі, такі дарылі ім новы год) прыпыніліся на тым жа самым месцы, адкуль пайшлі калядаваць, некалькі хвілін пагутарылі і, азірнуўшыся на вёску, зніклі...

Надышла раніца пасля гэтай ночы. Сонейка прыгожа асвятляла наваколле, і снег блішчэў дыямантным пылам. Усё зіхацела! Неба было яснае, паветра чыстае, і дыхалася свежа. Пан раней чым заўсёды выйшаў на парог і радасна паглядзеў навокал.

— Як прыгожа! Як прыемна! — усклікнуў ён.

Але раптам, ступіўшы крок, пан паслізнуўся і скаціўся па прыступках, якіх было аж дваццаць. Пан застагнаў...

З гэтага і пачаліся ўсе няшчасці пана ў новым годзе: то скаціна панская падохне, то панскі дом згарыць, то сам пан захварэе, то зладзеі ўкрадуць у пана золата. І ў канцы года пан усё, што меў, страціў і стаў бедны. А потым, звар’яцеўшы, збег у лес... Больш яго ніхто не бачыў.

А ў хаце беднага селяніна, таго, што з радасцю сустраў чараўнікоў-калядоўшчыкаў, усё было добра, усё ладзілася. І кожны дзень стол селяніна не пуставаў без сняданкаў і абедаў.

Людзі казалі, што шчасце пасялілася ў яго доме, бо песні ліліся і ўранку, і ўвечары з тых акон.

Дзіма Саўчык, Мінская вобласць, Бярэзінскі раён, в. Домжарыцы

Замак у Лідзе пабудаваны ў 1330-я гады. Разам з замкамі ў Навагрудку, Крэве, Мядзінніках, Троках, складаў ён лінію крэпасных умацаванняў. Як мы ўжо гаварылі, замкі ўзводзілі дзеля абароны ад крыжакоў, якія ўрываліся з паўночнага захаду на землі Вялікага княства Літоўскага.

Замак у Лідзе мае старажытную метрыку. Спалучае ён рысы раманскай архітэктуры і ранняй готыкі. У пачатку быў ён акружаны балоцістымі берагамі рэк Лідзея і Каменка ды ровам шырынёю каля 20 метраў, і такім спосабам аддзелены ад горада. Замак у плане — няправільны чатырохвугольнік, яго даўжыня каля 80 метраў. Асноўнае абарончае значэнне мелі сцены, іх таўшчыня — 2 метры, вышыня — 15 метраў. Да сцен дабудаваныя дзве вуглавыя вежы. У сярэдзіне стаяла царква і гаспадарчыя пабудовы.

Замак належаў князю Вітаўту. Тут са згоды князя ў канцы XIV стагоддзя жыў татарскі хан Тахтамыш, якога выгналі з Залатою Арды. З таго часу татары пачалі сяліцца на беларускіх землях.

Калі будзеце на Гродзеншчыне, абавязкова наведайце Ліду. У яе цэнтры замак. Адбудаваны ён на прыканцы мінулага стагоддзя. Як вы ўжо заўважылі, з цягам часу горад перанёсся пад сцены замка. За шчыльнасці забудовы панараму крэпасці найлепш аглядаць з самалёта або высокіх блёкаў.

ЗОРКА

Конкурснае пытанне: Як называўся татарскі хан, які жыў у Лідскім замку?

Сярод аўтараў правільных адказаў разыграем кніжныя ўзнагароды.

Адказ на пытанне ў „Зорцы” н-р 49: *Крэўская унія заключаная 14 жніўня 1384 года ў Крэўскім замку.*

Узнагароду — кніжку Астрыд Ліндгрэн „Усе нашы дзеці з Булербю” (на беларускай мове) — выйграла **Агата Баўтрамюк** з Дубін. Віншуем!

Спонсар узнагарод — Беларускі саюз у Польшчы.

Смешны настаўнік

На Дзень настаўніка ў бельскай „тройцы” падрыхтавалі польска-беларускі спектакль-пародыю — пра настаўнікаў. І кожны з іх атрымаў гумарыстычную і „пластычную” ацэнку!

Самая каларытная сцэна атрымалася пра... настаўніка беларускай мовы. На сцэну выйшаў дзядзька ў вышыванай кашулі. Да кашулі дзеці прыклеілі зорачкі, гэта на тое, — казалі, — каб вучні больш ахвотна чыталі „Зорку”. Сам настаўнік хоць свойскі і добры (ён частаваў з гліняных дваяноў публіку вясельнымі піражкамі-„гускамі”) бачыўся як круты тып. Калі расшучым і цяжкім

крокам набліжаўся ў бок публікі, тая застывала ад яго самавітасці. Выглядала, што да навукі заахвочвае ўжо сам выгляд настаўніка.

Наш герой атрымаў самыя гучныя бравы і, як падказалі мне бельскія сябры, у працы над персанажам дапамаглі ім праўдзівыя настаўнікі беларускай мовы.

Дарэчы, найфайнейшае пачуццё гумару, калі мы самі смяемся з сябе.

Цяпер задумоўваюся, ці пуга, якую трымаў у руках бельскі настаўнік, служыць заганаць вучняў да чытання нашай старонкі?

ЗОРКА



Фота ГАННЫ КАНДРАЦЮК

Гэта з восенню наш шлюб



Oto nasz z jesieni ślub
W różnokolorowym lesie.
Liście laszą się do stóp,
Kiedy je farbują jesień.

Wiktor Szwed

Гэтымі радкамі 21 лістапада 2003 года ў святліцы Комплексу інтэграцыйных школ н-р 1 у Беластоку па вул. Лагоднай, 10 адбыўся дэкламатарскі конкурс, які ад трох гадоў арганізуюць Веслава Смалькоўская, Галіна Цыльвік і Данута Вільман.

Ганаровым госцем і членам журы быў, так як і ў мінулым годзе, наш прыяцель паэт Віктар Швед.

У конкурсе прыняло ўдзел больш 50 вучняў 0-IV класаў.

Дэкламатарскі конкурс вершаў аб восені, скіраваны да вучняў класаў інтэграцыйнага навучання быў арганізаваны з мэтай узбуджэння ўражлівасці на прыгажосць паэзіі, указання чароўнасці восені, фармавання ўмеласці прыгожай дэкламацыі вершаў, актывізацыі вучняў да ўдзелу ў адкрытых мерапрыемствах, пераламлівання нясмеласці, заахвочвання да выступлення перад публікай.

У конкурсе дэкламаваліся ўсе „асеннія вершы” цудоўнага чалавека, закаханага ў краявід Падляшша, паэта Віктара Шведа.

Калі сярод нас ёсць яшчэ нехта хто не ведае яго вершаў дык, мабыць, ён больш убогі ў гэтую частку далікатнасці, спакою, унутранай цішыні, захаплення прыгажосцю прыроды. Заахвочваем усіх звярнуцца да вершаў Віктара Шведа, якія многа цяпла ўносяць у жыццё ўсіх тых, хто сутыкнецца з яго творчасцю. У асенніх вершах В. Шведа прырода ціха рыхтуецца да прыходу зімы, таму так многа ў іх спакою. Мяннецца краявід, асенняя афарбоўка штораў часцей знікае пад пластом іню. Буслы адляцелі. Асеннія штрафы дазваляюць заўважаць прыгажосць свету, мудрасць прыроды.

Niezwykle szkodna złota jesień
Swe płody do domów niesie.
Zima ze śniegiem i mrozami
Jesieni karmi się darami.

Цішыня і спакой у прыродзе будуць трываць да наступнага года. У канцы лютага прыляцяць першыя жураўлі, потым паявляцца па чарзе іншыя птушкі. Гэта яны ўносяць вясенняе жыццё на падляшскія лугі. Ізноў сустрэнемся з паэзіяй В. Шведа. Тады прыпомнім усім вясеннія штрафы:

Wychłodzoną ziemię słonko
Osuszyło i wygrzało.
Zwiastowaniem swym skowronki
Wyspiewują wiosnie chwale.

Віктар Швед нарадзіўся, пражывае і піша ў Польшчы на айчынным беларускай мове. Яго вершы з разнастайнай тэматыкай поўныя чароўнасці, грацыі і цеплыні. Часта ўспамінае ён у іх дзяцінства і маладосць, прызывае з узрушэннем і чуллівасцю бацькоўскі дом. Яго паэзія выхоўвае ў маладых чытачоў умеласць спасцерагання рэчаіснасці, фантазіі і пачуцця прыгажосці.

Астасца нам выказаць надзею, што камплементарнасць вобразу і паэтычнага слова дазваляць не толькі нашым падапечным глыбей увайсці ў свет вершаў Віктара Шведа.

З сардэчнымі прывітаньнямі, дзякуючы за супрацоўніцтва і цеплыню, якія ён заўсёды ўносіць будучы госцем у нашай школе.

Веслава СМАЛЬКОЎСКАЯ,
Галіна ЦЫЛЬВІК



Паўстагоддзя з танцам

Візітная картка Падляшша — „Kurpie Zielone”

Ансамбль „Kurpie Zielone” заснавалі ў 1953 годзе дзякуючы ініцыятыве прафесара Стэфана Саберайскага. За паўстагоддзя дзейнасці прайшло праз гурт каля дзвюх тысяч выканаўцаў, вывучылася ў ім пару дзесяткаў інструктараў і настаўнікаў. „Курпі” выступілі на 138 канцэртах у найбольшых гарадах Польшчы, 18 краінах Еўропы, Азіі, Амерыкі (42 гастролі), атрымалі на фестывалях шэраг прэстыжных узнагарод і вылучэнняў.

У склад ансамбля ўваходзяць дзве танцавальна-спявачыя групы і народная капэла. Прадстаўляюць фальклор з розных рэгіёнаў Польшчы, перш за ўсё з Падляшша і Курпёўшчыны. Можна паглядзець м.інш. у іх выкананні ўнікальныя курпёўскія танцы з ваколіц Зялёнай пушчы, як „калаўротак”, „аўчарок”, „крыжачок”, ці абрад пасавання маладых курпякоў на арэляў. Шмат сюіт прадстаўляецца ў форме відовішчаў, адлюстравваючых народныя звычай. У мастацкай праграме, якая працягваецца 60 альбо 100 хвілін, прымас ўдзел ад 34 да 46 выканаўцаў, а ў ім 40 танцаў, 60 песень і больш за 200 рознакаляровых строяў. „Курпі” працуюць пад мастацкім і музычным кіраўніцтвам дырэктара ад 1981 г. Анджэя Дырдала (сёлетняя ваяводская ўзнагарода ў галіне культуры) і харэаграфіяй дырэктара Веслава Дамброўскага — ад 1969 года, а за вакальныя справы ў ансамблі адказвае Юзаф Зыськ.

Калісь былі візітнай карткай ваяводства. Выступалі на дзяржаўных урачыстасцях, святах прадпрыемстваў, парадах і гадавінах. Улады шчодро ўспама-

галі ансамбль, моладзь мела гонар апынуцца сярод найлепшых мастакоў. Сёння менш ахвотных да народнага танца, і няма багатай рукі, якая б адпаведна яго падтрымлівала. Веслаў Дамброўскі, харэограф і рэжысёр „Курпяў” успамінае, у якіх умовах рыхтаваўся ансамбль у багатай святліцы па вул. Кілінскага, калі моладзь не мела нават дзе напіцца (з лазенкі паверх вышэй прыносілі вядро вады). Каб пачаць выступаць, трэба было выказацца найлепшымі ўмеласцямі, і гаварылася: „Трэба табе яшчэ шмат вёдзер вады выпіць..” За мяжу ездзілі раней на „бяздэвізны абмен”, перш за ўсё ў СССР, ГДР, Румынію. Мяжа на захад адкрылася „Курпяў” у 1980 годзе — ансамбль паехаў у Вялікабрытанію, пасля ў Галандыю, Фінляндыю. За тыя гады завіталі нават у Катар і на Гаваі.

Цяпер няма такога запатрабавання, як калісь, на прыдаванні бляску імпрэзам ды ўрачыстасцям, і візітная картка Падляшша менш дае канцэртаў, менш выезджае на гастролі. І моладзь хутчэй горнецца да „гіп-гопаў” усялякіх ды тэхна. А „Курпі Зялёныя” гэта не толькі выступленні, але і школа для маладых пачынальнікаў мастацтва, якія, апрача пазнавання тайнаў спеваў і танца, вучацца патрыятызму, традыцыі, сужыцця ў групе, талентаўнасці для розных этнічных і нацыянальных груп.

На юбілейным выступленні ў Драматычным тэатры ў Беластоку да віншаванняў сяброў (найбольш было былых курпякоў), людзей палітыкі і культуры, з канцэртаў далучыліся „Псковічы” з Пскова.

(лук)

Плён VIII Агульнапольскага конкурсу беларускай паэзіі і прозы

Наша вайна

Гэта наша вайна незфектоўная
І нягодная: за выжыванне.
Не шукалі яе мы, яна нас знайшла.
Сацыяльная па вертыкалі.
Ёсць у гэтай вайны яшчэ гарызанталь
(Не сакрэт: не вязе нашай нацыі)
Шырыня ж для жанчын у дадатак вайны
(Працівае нам дыскрымінацыя)
Ну і як кубатура? Цукар і мёд?
Не скажу, што мы яе любім.
Мо і любілі б, калі б не мінала жыццё
За „гульнёю” ў такіх „кубікі”.

Няхітрая арыфметыка

Дзяліць бяду, трэба хацець умець.
Вядома, што ў кампаніі вялікай
У кожнага бяды той будзе менш,
Калі падзелім роўна, справядліва.
А да таго памножыць дабрабыт.
Адныць распусту, крыміналы і хваробы.
Прыбавіць характа і даброты,
А ічасця будзе можа разліўное.
Задача простая, як два плюс два.
Здаецца кожнай галаве пад сілу.
І не адна мудрыла галава.
І толькі дробязь: ніхто не рашыў яе.

Цётка МАЛЬВІНА

Жыццё

Дзіўны гэты свет
А дзіўнае тое што ўсё
праходзіць хутка і
прападае
Толькі мы жывём і
забываем аб усім і аб
усім
Застаўляем толькі па
сале малы след
Каб не забылі аб нас.

На хвілінку

На хвілінку забыць аб усім
Кінуць усё
Задумацца аб жыцці
Што будзе далей
Не знаю

На хвілінку пакіну тое
што маю
Пайду дзесьці далёка
Не знаю дзе
Пабягу ў свет хутка
Толькі куды?
Не знаю.
Дарога далёкая і доўгая
Ісці далей, ці не
Не знаю
На хвілінку затрымацца
і падумаць
Аб чым?
Аб усім.
Думаць, думаць і выдумаць
Што рабіць далей
Ці ісці?
Ці тут жыць?
У сябе на сваёй роднай зямлі.

Агнешка ПАНФІЛЮК

Праект „Спаткаймася” і праблемы меншасцей



Фота ПАЎЛІНЫ ШАФРАН-АСТАШЭВІЧ

Аркадыюш Галінскі праблемы свайго асяроддзя прадставіў на кашубскай гаворцы

„Маладзёжныя спатканні культур, традыцый, веравызнанняў, моў і гістарычных меншасцей Польшчы” — пад такой назвай ужо трэці раз у Супраслі адбылася агульнапольская канферэнцыя, прысвечаная праблемам меншасцей.

Арганізатарамі спаткання былі Рускае культурна-адукацыйнае таварыства і Маладзёжны парламент Падляшскага ваяводства. На працягу трох дзён (28-30 лістапада) у рамках праекта прайшлі заняткі, накіраваныя на дапамогу прадстаўнікам меншасцей у здабыванні грошай на мерытарычную дзейнасць, аднак задуманае арганізатарамі не да канца ўдалося з-за малалікасці прысутных.

Вялікую цікавасць выклікаў даклад Анджэя Кузьмы аб праваслаўі на Падляшшы. Докладчык прадставіў таксама гісторыю, шансы і перспектывы праваслаўя

ў Еўрасаюзе. Пытанні ўдзельнікаў паказалі, як каталіцкая моладзь з Беластока мала ведае аб праваслаўных, найчасцей толькі тое, „што мой сябра па парце адзначае Ражджаство і Вялікдзень пазней чым я”. Шокам для праваслаўных удзельнікаў было сцвярдженне студэнткі другога курса маркетынга: „Wu prawosławni to nawet w Matkę Boską nie wierzą, jak jacyś roganie!” Падобных, часам менш парадасальных пытанняў, было больш.

Першы раз у рамках праекта „Спаткаймася” можна было спаткацца з Іалантай Рагоўскай, старшым куштам Гістарычнага музея ў Беластоку, а заадно прадстаўніцай нямецкай меншасці на Падляшшы, якая прачытала цудоўны даклад аб сваіх пабрацімах, якія жылі тут да 1960-х гадоў.

„Еўропа малых моў” — узаемаадносіны паміж мовамі розных народаў Еўрасаюза, гісторыя іх пранікання ва ўрадавыя структуры былі тэмай даклада Тамаша Віхяркевіча з Універсітэта імя Адама Міцкевіча ў Познані. Выступленне, ілюстраванае прыкладамі з жыцця еўрапейцаў, фатаграфіямі і дыяграмамі спадабалася ўдзельнікам.

Да гэтай пары так не было, каб на канферэнцыі слухачы ўспрымалі дакладчыка бурнымі апладысентамі стоячы. Такое прызнанне заваяваў Аркадыюш Галінскі з Кашубска-Паморскага аб'яднання, які на кашубскай гаворцы прадставіў праблемы свайго асяроддзя. Захапіла нас кашубская песня, выкананая разам з Тамашам Віхяркевічам, да якой далучыліся ўдзельнікі.

Праект „Спаткаймася” гэта не толькі чыстая тэорыя. Удзельнікі семінара мелі магчымасць паглядзець Мужчынскі манастыр у Супраслі і прысутнічаць на багаслужбе. Канферэнцыя гэта таксама размовы, новыя кантакты і спроба пазнаць новае. Арганізатары будуць працягваць праект і ў 2004 годзе.

Паўліна ШАФРАН-АСТАШЭВІЧ



Фота АЛКСЕЙ МАРОЗ

У хоры Прачысценскага прыхода спяваюць бельскія вучні

На хвалу Богу і радасць людзям

На II Вечарах царкоўнай музыкі, арганізаваных з 8 па 14 снежня 2003 года ў Бельскім доме культуры, прынялі ўдзел хоры Бельскага, Кляшчэльскага і Нарваўскага дэканатаў. Арганізатары — Дэканальны інстытут праваслаўнай культуры і Дом культуры ў Бельску-Падляшскім, заявілі, што вечары царкоўнай музыкі становяцца пастаянным штогадовым мерапрыемствам.

— У час вечароў хочам паказаць прыхадскія хоры, якім цяжка было б трапіць на фестываль у Гайнаўку. Выступленне на вечарах мабілізуе хоры да большай актыўнасці і прыцягвае моладзь да царкоўнага спеву, — заявіў ініцыятар і арганізатар мерапрыемства, праіерэй Пётр Снарскі.

У ходзе мерапрыемства канцэртная зала Бельскага дома культуры была запоўнена, а частцы публікі прыйшлося слухаць спевы з гучнагаварыцеляў у калідоры. Дырэктар БДК Сяргей Лукашук заўважыў, што іншыя мерапрыемствы не прыцягваюць столькі публікі. Апрача бельшчан прыехалі паслухаць царкоўны спеў жыхары тых прыходаў, з якіх выступалі хоры.

— Калі айцу Пятру Снарскаму было цяжка і на гарызонце яго жыцця паявілася імгла (цяжка захварэў — А. М.), ён пачаў спяваць (ідэя арганізавання сустрэч з царкоўнай музыкай паявілася ў бальніцы). Анёлы спяваюць няспынна перад Божым маестатам. Душа хрысціянская спявае тады, калі для яе радасна або цяжка. Хрысціянскі спеў дае жыццёвы аптымізм, — сказаў епіскап Грыгорый.

Вельмі прыгожа спявалі маладыя ха-

рысты з прыхода св. апостала Іакава ў Ласінцы, якія належаць да беларускага калектыву „Рамонка”. Удала выступіў мяшаны хор Успенскага прыхода ў Боцьках, у якім спяваюць дзеткі і моладзь. Вучні падставовых школ і гімназій спяваюць у хоры Прачысценскай царквы з Бельска і хоры з Чаромхі. Самы высокі мастацкі ўзровень паказаў маладзёжны хор Успенскага прыхода ў Бельску, якім кіруе Ірыней Лаўрашук.

— Раней мы спявалі на аглядах калядак. Зараз уключылі літургічныя песні. Хор наш абаяраецца на моладзі, таму яго склад часта мяняецца. Штотраз трэба браць дзетак з падставовых школ і вучыць іх ад асноў, — паінфармаваў рэгент хора прыхода Божай Маці „Мілуучай” у Чаромсе, айцец Мікалай Беламызы. — Падбаецца нам бельская атмасфера, дзе нас вельмі цёпла прымаюць.

Старэйшыя асобы, якія выступалі ў вясковых хорах, малітоўнасцю спеву ядналі сабе прыхільнасць публікі. Бяльшчане гарача апладзіравалі харыстам з Орлі, Шчытоў, Дубіч-Царкоўных, Кляшчэль, Відава, Кленік, Райска і Падбелля. Амаль усе бельскія прыходы (Міхайлаўскі, Уваскрэсенскі, Прачысценскі і Успенскі) выслалі сваіх харыстаў на вечары царкоўнай музыкі.

Дырэктар Дэканальнага інстытута праваслаўнай культуры ў Бельску, мітрафорны праіерэй Георгій Такарэўскі заўважыў, што члены 15 хораў выклікалі ў публікі духовыя перажыванні і ўвядлі ў настрой Ражджаства Хрыстовага.

Аляксей МАРОЗ



Фота РАІСЫ АЎСЕЙЧЫК

Злева: а. Георгій Мацкевіч, Вера Ваўжэнюк, Яўгенія Кузьма, а. Аляксандр Высоцкі і Барбара Сідарук

У першую гадавіну „Аркі”

6 снежня 2002 года ў дзень памяці святога Аляксандра Неўскага ў вёсцы Кожына, што на Бяльшчыне, адбылося пасвячэнне мітрапалітам Варшаўскім і ўсяе Польшчы Савам Праваслаўнага дома апекі „Арка”. У першую гадавіну гэтай падзеі ў Кожыне адбылося набажэнства, на якое прыбыло шмат мясцовых жыхароў і гасцей, якія дапамагалі ў заснаванні гэтай установы і далей ёй аказваюць дапамогу. Да такіх людзей залічаюцца таксама братчыкі, якія дзейнічаюць пры царкве св. Мікалая ў Беластоку. Паехалі яны ў Кожы-

на са сваім духоўным апекуном а. Георгіем Мацкевічам. Выехаўшы з Беластока а. Георгій прачытаў ранішнія малітвы, памаліўся за бяспечны даезд і прыезд. Пад запёў Барбары Сідарук братчыкі спявалі набожныя песні. Калі прыехалі, толькі што распаўчае акафіст св. Аляксандру Неўскаму з удзелам благачыння і святароў Нарваўскага благачыння і настаяцеля царквы ў Чорнай-Беластоцкай.

На Літургію з некалькімі святарамі і дыяканаў прыбыў епіскап Грыгорый з Бельска-Падляшскага. Прыгожа спява-

лі харысты і святары, сярод якіх выдзяляўся мілагучны голас настаяцеля а. Аляксандра Высоцкага. Святар з Ласінкі Георгій Кос раскажаў аб жыццёвым шляху князя Аляксандра Неўскага і аб яго ролі ў вызваленні паўночнай Расіі ад шведаў. Уладыка Грыгорый у пропаведзі гаварыў аб святасці Аляксандра Неўскага і яго дзеяннях у абароне праваслаўнай веры. Уладыка павіншаваў таксама імянініка а. Аляксандра Высоцкага. Услед за епіскапам віншавалі імянініка святары, прыхаджане, госці, у тым ліку і беластоцкія братчыкі, ад імя якіх з віншавальнай прамавай выступіў а. Георгій Мацкевіч, а Іван Грыгарук зачытаў прысвечаны яму прыгожы вершык. Апрача цёплых і шчырых пажаданняў былі кветкі, падарункі і традыцыйная здравіца „Многае лета”.

Пасля а. Высоцкі запрасіў гасцей на пачастунак. У сардэчным і духоўным настроі пачаліся ўспаміны аб пачатках перабудовы былога турэмнага будынка для сацыяльных мэт. Ініцыятарам гэтай вялікай справы быў братчык Іван Грыгарук з Беластока, былы жыхар Кожына, — сказаў настаяцель. — Разам з ім у пераўтварэнне будынка ў Праваслаўны дом апекі ўключыліся беластоцкія братчыкі. Яны і далей

уносяць у яго існаванне вялікі, усебаковы ўклад. Айцец Аляксандр падкрэсліў таксама выдатную дапамогу Антаніны Філіпік з „Унібуду” і Анатоля Карчэўскага з „Млекавіты” — абое з Бельска-Падляшскага. Настаяцель раскажаў аб штодзённым жыцці гэтай установы. Калі падапечныя пойдучь спаць, мы тады ў цішыні абмяркоўваем планы на наступны дзень. Расказаў ён і аб трывозе, якую выклікаў адзін са старэчаў, калі незаўважна выйшаў з памяшкання і блудзіў па палях. Мог загінуць ад холаду, але параўнальна хутка быў знойдзены мясцовымі шукальнікамі.

Па прапанове а. Мацкевіча, былому старшынэ Праваслаўнага брацтва, імянініку Аляксандру Бішчуку ўсе адспявалі „Многае лета”. Гэтую здравіцу спявалі таксама іншым заслужаным асобам. Сардэчнасць і духоўнасць узмацнелі, калі распачаўся супольны спеў калядак.

У „Арцы” ў двухмесных пакоях жыве цяпер 40 падапечных. Усе яны задаволены добрым харчаваннем і апекай. Размаўляў я з Нінай Бірыцкай, Мікітам Трафімуком, Уладзімірам Купрыяновічам. Усе яны дзякуюць Богу і добрым людзям, якія забяспечылі ім годную старасць.

Міхась ХМЯЛЕЎСКИ

Хто ратуе адно жыццё, нясе ратунак усяму свету



Раіса Бароўская (у цэнтры) атрымлівае званне „Справядлівы між народаў свету” на фоне Табліцы памяці ў Парку справядлівых у Іерусаліме

У вайну наша сям’я жыла ў Сальнічках каля Беластока, на хутары, бацькі абраблялі там зямлю. 8 студзеня 1943 года, у другі дзень праваслаўных Каляд, увечар прыйшло ў нашу хату двух маладых мужчын і папрасілі піць. Былі гэта яўрэі з Заблудава — уцяклі адтуль, калі там білі жыдоў. Мае бацькі заўсёды дапамагалі людзям, м.інш. і савецкім уцекачам з нямецкага палону — давалі ім вопратку, кармілі і тлумачылі, як ім ісці. Бацькі далі яўрэям піць. У час нямецкай акупацыі ў дзевяць вечара пачыналася каменданцкая гадзіна і госці папрасілі каб іх пераначаваць. Бацькі баяліся, але начлег далі. На другі дзень яўрэі папрасілі астацца яшчэ некалькі дзён дзеля роздому: ці здацца немцам, ці што. Бацька ім падказваў, каб ішлі ў гета, бо немцы іх заб’юць.

Мужчыны пабылі яшчэ некалькі дзён і сталі ўпрошваць, каб пабыць яшчэ да вясны. І так яны астатліся. Як пацяплела, яны наладзілі сувязь з беластоцкім гета; нават бацька іх туды падвёз. Пабылі яны ў гета тыздзень і вяр-

нуліся, бо там не было харчоў і ў іх не было грошай. І зноў астатліся ў нас.

Калі ў жніўні 1943 года ліквідавалі беластоцкае гета, прыйшло да нас адтуль чарговых двух сяброў нашых яўрэяў. Бацька знерваваўся:

— Я не магу! Хаця харчы свае, але дзе ж трымаць чацвярых чалавек каб ніхто не даведаўся?..

Выкапалі ў стадоле вялікі склеп і яны цэлымі днямі там сядзелі, а ўвечар прыходзілі дадому памыцца, агаліцца і павячэраць; снеданне і абед яны елі ў склепе. На той час засланыя мы шчыльна вокны і гутарылі шэптам, каб ніхто не чуў і не падазраваў, што такое ў нас адбываецца.

Так мы трывалі да ліпеня 1944 года, да вызвалення Беластока і наваколля Чырвонай Арміяй. Пасля вызвалення пабылі яны ў нас яшчэ недзе да канца жніўня ці пачатку верасня і выбраліся ў Беласток. Часта пасля наведвалі бацькоў. А мы былі вельмі рады, што закончылася тая геена, бо не было гэта жыццё, толькі пакута.

7 мая 1945 года ў госці да бацькоў

прыехалі два яўрэі, што жылі ў нас у час вайны: Палтэр Лапата і Мейша Флікер. Былі ў нас і іншыя госці: сяброўка, дваярадняя сястра з сынам і адзін чырвонаармеец. Дома была і ўся наша сям’я. Сядзелі мы ўсе, гутарылі, згадвалі той трывожны час, які давялося нам перажыць. Недзе каля адзінаццатай ночы пастукалі ў дзверы апранутыя ў вайсковое і папрасілі паказаць ім дарогу ў вёску Сальнічкі; было іх каля дзесяці. Бацька адкрыў дзверы і яго адразу застрэлілі. Уваліліся дахаты:

— *Ręce do góry, [taka] wasza mac!*..

Да ўсіх сталі страляць з аўтаматаў. Усе пападалі і ніхто не варушыўся. На ложку спалі мой шасцігадовы брат і чатырохгадовы сын сваячкі. Адзін з вайскоўцаў спытаў:

— *Co z nimi?*

— *Polejemy benzyną i podpalimy!*

Так і зрабілі, прыгаворваючы:

— *Niech się wypali kasarska i żydowska krew!*

У выніку гэтага нападу былі забіты сем чалавек: тата, сястра Люба (18 гадоў), сваячка Надзея Люлевіч (24 гады) з сынам Янкам (4 гады), сяброўка Цвірбут Мела (17 гадоў), чырвонаармеец Васіль Лягейда (24 гады) і Мейша Флікер (32 гады). Мне прастрэлілі правае лёгкае, мама Анна Данілюк атрымала тры агнястрэльныя раны, брат Уладзімір апёкі першай і другой ступені. Палтэр Лапата — яму тады было 25 гадоў — атрымаў агнястрэльную рану ў нагу, якая, аднак, не пашкодзіла касцей і ён мог хадзіць. Усе будынкі згарэлі, астатліся адно папалішчы.

Гэтага злачыства дапусціліся акаўцы пад камандаваннем Антоні Руткоўскага, псеўданім „Ожэл”, з суседніх Скрыбіч. Ён учыніў больш злачыстваў, у ходзе следства ён прызнаўся да ўсіх; Павесілі яго ў Заблудава за забойства савецкага палкоўніка.

Пасля лячэння ў шпіталі на бацькоўшчыну мы ўжо не вярнуліся, бо і баяліся, і не было да чаго вяртацца. Сталі мы жыць у Беластоку, па вуліцы Піўнай (сёння Складоўскай) у бацькавай ся-

стры. Было вельмі цяжка, бо пасля вайны ўсім жылося бедна. Мама хадзіла па людзях прыбіраць і даглядаць дзяцей, я з братам хадзіла ў школу. У 1947 годзе я стала на працу, зарабляла нямнога, але палегчала.

Палтэр Лапата ў канцы 60-х гадоў выехаў у Чыкага; памёр у 1985 годзе. У час вайны апрача Лапаты і Флікера жылі ў нас яшчэ Ізраіль Брамсан (нар. у 1914 г.) і Іцхак Куклінскі (нар. у 1922 годзе). Куклінскі навесну 1945 года выехаў з Беластока і ўсякі след па ім прапаў. Брамсан у маі 1950 года выехаў у Ізраіль, дзе памёр у 1962 годзе. Асталіся там тры яго дачкі; калі яшчэ жылі іх бацькі, яны перапісваліся з маёймай, а калі памерлі, кантакт парваўся...

Летам мінулага года прыехала ў Польшчу экскурсія з Ізраіля, з ёю прыехалі і дочки Брамсана. Перад ад’ездам яны перагледзелі памятку па маці і знайшлі сярод іх мой адрас. Калі апынуліся ў Беластоку паказалі таксісту мой адрас і ён прывёз іх. Прыехалі з перакладчыкам, пабылі ў нас мо з дзве гадзіны. Сталі гутарыць і я зганула, што многія атрымоўваюць ганаровыя адзнакі, а я не хачу сабе, толькі ў памяць бацькоў...

Вярнуўшыся ў Ізраіль дочки Брамсана сталі хадзіць за ўшанаванне нашай спагады іхнім супляменнікам у час жахлівага ліхалецця. У Варшаве была знойдзена заява Лапаты пра нас. Ізраільскі Інстытут памяці „Yad Vashem” за ратаванне яўрэяў у час Галакоста ўдастоіў нашу сям’ю ганаровым званнем „Справядлівы між народаў свету”. Мяне з сынамі запрасілі ў Іерусалім, дзе 2 лістапада 2003 года на Гары памяці ў Парку справядлівых атрымала я памятную медаль і дыплом, а на ганаровай Табліцы памяці быў адкрыты надпіс «DANILUK WŁODZIMIERZ & ANNA, DAUGHTERS LUBA & RAISA».

Наведалі мы дочка Брамсана. Адна з іх жыве і працуе ў кібуцы Мізра, дзве жывуць у Хайфе: адна працуе ў шпіталі, другая сакратаром у судзе. Прымалі нас вельмі сардэчна...

Ізраільскае тэлебачанне паказала ўрачыстасць у Парку справядлівых. І пасля гэтага многія людзі пазнавалі нас, віталі. Па адной з вуліц, па якой мы шпацыравалі, праходзіў атрад салдат. Камандзір спыніў падначаленых, падышоў да мяне і паціснуў мне руку...

Запісаў Аляксандр ВЯРБІЦКІ

Пачаткова я не намерваўся пісаць

Юрыю Вяслякоўскаму — эміграцыйнаму беларускаму гісторыку і публіцысту спаўняецца 80 гадоў. Нарадзіўся ён 2 студзеня 1924 г. у Новым Сержані. У 1942 г. паступіў у Беларускаю настаўніцкую семінарыю ў Нясвіжы. Вясною 1944 г. у групе шасцідзесяці семінарыстаў накіраваны быў у афіцэрскую школу Беларускай краёвай абароны. У канцы чэрвеня школу эвакуіравалі ў Прусію, а яе вучняў накіравалі на французскі фронт. У канцы жніўня 1944 г. уцёк да французскай партызанкі і быў інтэрнаваны амерыканцамі. Як грамадзянін II Рэчы Паспалітай быў пераведзены ў польскі ваенны лагер у Марсэлі. Пасля абучэння 27 снежня 1944 г. накіраваны ў польскія падраздзяленні, якія змагаліся ў Італіі.

Пасля вайны пераехаў у Вялікабрытанію. Жыве ў Лондане. Быў рэдактарам часопісаў „Аб’яднаньне” (1948-



1962), „Званіца” (1974-1976) і двухмесячніка „Голас Часу” (1989-1996). Напярэдадні юбілею запыталі мы аўтара кніжак па гісторыі Беларусі аб яго за-

цікаўленні вывучэннем мінулага Бацькаўшчыны.

— *У выніку ваенных абставін апынуліся Вы далёка ад Беларусі. У якой ступені эміграцыйныя ўмовы схілілі Вас заняцца вывучэннем мінулага Беларусі?*

— У час гутарак з беларусамі ў Англіі я заўважыў, што яны не ведаюць свае гісторыі. Таму, будучы рэдактарам беларускіх часопісаў, я многа пісаў пра гісторыю Беларусі. Пачаткова я не намерваўся пісаць кніжкі. Дзесьці каля 1975 года я пісаў большы артыкул пра I сусветную вайну і так распісаўся, што зрабілася кніжка. А пасля прыйшлі чарговыя выданні.

— *Як Вы, эміграцыйны беларускі гісторык, ацэньваеце беларускую савецкую гістарыяграфію. Ці да 1990-х гадоў былі ў Вас кантакты з гісторыкамі з Беларусі?*

— Гістарыяграфію ацэньваю станоўча. Савецкая Беларусь мела добрых гісторыкаў, але яны не маглі свабодна пісаць сваю гісторыю, не маглі выходзіць за рамкі камуністычнай схемы. Цэнзу-

ра была строгая і кара такая ж. Асабліва кантактаў з гісторыкамі да 1990 года я не меў. Калі я пісаў да бацькоў, то пад псеўданімам. Толькі пазней, як быў рэдактарам „Голасу Часу”, то некаторыя беларускія гісторыкі і пісьменнікі пісалі ў часопіс і такі быў з імі кантакт. Пасля 1990-х гадоў меў я пісьмы ад маладых беларускіх гісторыкаў, якія прасілі мяне пэўных інфармацый з часоў апошняй вайны і па вайне. Чым я мог, тым памагаў, або накіроўваў іх да іншых беларускіх даследчыкаў за інфармацыяй.

— *Якія на Вашу думку пытанні ў гісторыі Беларусі патрабуюць новага падыходу? Ці ў іх вывучэнні могуць дапамагчы беларускія гісторыкі ў замежжы?*

— На маю думку новыя пытанні і падыходы ў гісторыі Беларусі павінны быць усебаковымі. Галоўны акцэнт у сучаснай Беларусі павінен быць пакладзены на стварэнне ўласнабеларускай гістарыяграфіі і на родную мову, каб яна не замерла зусім. Я ўважаю, што беларускія гісторыкі ў замежжы могуць памагчы гісторыкам на Беларусі і адваротна. Сувязь і супрацоўніцтва павінны быць.

Пятаў Віталь ЛУБА

